

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач випускової кафедри *Лазаревський О.М.*

Протокол № 5 від 18 грудня 2020 р.

**ПРОГРАМА
КОМПЛЕКСНОГО ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ**

На здобуття освітнього рівня «бакалавр»,
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійна програма:
Середня освіта (Історія)

Термін навчання: 3 роки 10 місяців
на основі повної загальної середньої освіти

Чернігів - 2021

Пояснювальна записка

Підсумкова атестація здобувачів вищої освіти є формою перевірки й оцінки науково-теоретичної та практичної підготовки студентів-істориків освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) та за тематичними спеціалізаціями українознавство, краєзнавчо-туристична робота, правознавство.

Атестація проводиться у формі комплексного державного екзамену. Для її проведення створюється Екзаменаційна комісія у складі голови та членів комісії.

Мета екзамену полягає не лише у перевірці знань випускників, їхньої готовності до практичної діяльності, але й у стимулюванні їхнього подальшого самовдосконалення. Планомірна самостійна робота студентів, у тому числі під час підготовки до комплексного державного екзамену, допомагає систематизувати, глибше осмислити і закріпити знання, отримані в процесі вивчення навчальних дисциплін.

До складання комплексного іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали усі вимоги навчального плану та програм запропонованих навчальних курсів, а також виконали усі науково-дослідної роботи з цих напрямків та пройшли відповідну практичну підготовку під час усіх видів практики.

На комплексний державний екзамен виносяться питання, найбільш важливі для виявлення рівня теоретичної та методичної компетенції майбутнього вчителя історії. Завдання на іспиті підібрані та сформульовані на основі загальних і фахових компетентностей, що сформувалися у процесі навчання з фаху.

Рекомендована програма складена з урахуванням вимог, що висуваються до здобувачів вищої освіти під час державної атестації, з метою виявлення різнобічних і глибоких знань з циклу фахових дисциплін. На комплексному державному екзамені оцінка сформованості вмінь студента проводиться опосередковано. Критерії її – правильність уявлень студента про функціональний характер того чи іншого вміння, його роль в організації освітнього процесу. Випускник повинен засвідчити уміння застосовувати набуті знання на практиці, орієнтуватися у зміні наукових парадигм в історичній та педагогічній науці.

НОРМАТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ

СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Стародавня історія України.

Першопочатки людського життя на території сучасної України. Палеоліт. Мезоліт. Неоліт. Родоплемінний лад та його особливості. Виникнення скотарства і землеробства. Епоха енеоліту та її основні ознаки. Трипільська культура. Господарство і побут трипільців. Скотарі Степу. Ранній залізний вік. Кіммерійці. Скіфи. Розквіт скіфської держави. Сармати. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Державне, господарське та духовне життя в містах-колоніях Північного Причорномор'я. Боспорське царство. Давні слов'яни. Прабатьківщина слов'ян. Речові пам'ятки давніх слов'ян. Писемні джерела. Суспільне та господарське життя давніх слов'ян. Слов'яни під час Великого переселення народів. Зародження сучасних східнослов'янських народів. Витоки українського народу.

Виникнення та розквіт Київської Русі.

Головні джерела вивчення історії Київської Русі. Історіографія проблеми. Виникнення держави у східних слов'ян. «Норманська теорія» походження Давньоруської держави. Боротьба між норманістами й анти-норманістами в дореволюційній російській та українській історіографії. Питання про походження Київської Русі в сучасній історіографії. Етимологія етноніму і етнотопоніму «Русь». Князь Аскольд, його походи на Візантію. Правління Олега. Князь Ігор. Внутрішня політика великокнязівської влади. Полюддя Правління княгині Ольги та князя Святослава. Київська держава за часів князя Володимира Великого. Завершення об'єднання східнослов'янських племен. Впровадження християнства як державної релігії, його історичне значення. Ярослав Мудрий та його доба. Триумвірат Ярославичів. І з'їзд князів Київської Русі в Любечі 1097 р. та його наслідки. Князювання Володимира Мономаха.

Київська Русь за часів роздробленості та боротьба з монгольською навалою.

Питання про розпад Київської Русі в сучасній історіографії. Причини роздробленості Київської Русі та її сутність. Династичний переворот 1139 р. і Всеволод Ольгович. Феодальна війна 1146–1169 рр. Політичний і економічний розвиток Київського, Чернігово-Сіверського, Переяславського князівств середини XII – першої половини XIII ст. Боротьба за київський стіл. Галицька й Волинська землі: утворення і зростання князівств. Піднесення Галицького князівства за Ярослава Осмомисла. Утворення Галицько-Волинської держави. Утвердження Данила Романовича в Галичі. Внутрішня та зовнішня політика Данила Романовича. Наступники Данила Галицького. Останні галицько-волинські князі. Монгольська навала на українські землі. Перший похід монголів на Русь. Вторгнення хана Батия на землі південно-західної Русі. Михайло Чернігівський та його загибель у Золотій Орді. Золотоординське ярмо. Зростання роздрібленості і входження південно-руських земель до складу Великого князівства Литовського .

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ

Приєднання українських земель до складу Великого Князівства Литовського та їх політичне становище у XIV – першій половині XVI ст.

Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Вхід українських земель до складу Великого князівства Литовського. Політичне становище українських земель після включення до ВКЛ. Кревська унія та зміни у становищі українських земель. Правління князя Вітовта. Городельська унія. Відновлення та остаточна ліквідація Київського та Волинського удільних князівств. Московсько-литовські війни кінця XV – початку XVI ст.

Люблінська та Берестейська унії: причини укладання, зміст та наслідки для українських земель.

Передумови та причини Люблінської унії. Люблінський сейм і унія 1569 р. Перехід до складу Польщі Київщини, Волині, Брацлавщини. Наслідки Люблінської унії для українських земель. Причини укладання та зміст Берестейської унії. Загострення національно-релігійного протистояння.

Етапи формування українського козацтва наприкінці XV – у першій половині XVII ст.

Причини виникнення українського козацтва. Перші згадки про українських козаків. Козакування населення прикордоння в першій половині XVI ст. Козацькі реформи Сигізмунда II Августа та Стефана Баторія. Запорозька Січ та її військово-адміністративний устрій. Походи козаків. Діяльність П.Сагайдачного. Зростання і зміцнення козацького стану на початку XVII ст. Козацько-селянські повстання 1625–1638 рр.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Причини, характер та рушійні сили Української національної революції XVII ст.

Становище українських земель у Речі Посполитій. Імперська політика польської правлячої еліти на українських землях. Козацтво як виразник політичних, національних інтересів українського народу. Шляхетська колонізація українських земель, поширення фільварково-панщинної системи господарювання, закріпачення українського селянства. Утиски Православної Церкви та української культури. Національно-визвольний, соціальний і релігійний характер Української національної революції. Козацтво, селянство, міщанство, православне духовенство і шляхта в Українській національній революції XVII ст.

Українська національна революція XVII ст.: характеристика головних етапів.

I етап (лютий 1648 – червень 1652 рр.): найвище піднесення боротьби, виборення козацькою Україною незалежності. II етап (червень 1652 – серпень 1657 рр.): погіршення внутрішньо- і зовнішньополітичного становища козацької України, прийняття царської протекції та провал визвольного походу в західноукраїнські землі. III етап (серпень 1657 – червень 1663 рр.): громадянська

війна і розкол Української козацької держави. IV етап (липень 1663 – червень 1668 рр.): боротьба національно-патріотичних сил за возз'єднання Української держави. V етап (червень 1668 – вересень 1676 рр.): боротьба за відновлення державної незалежності, криза і поразка революції.

Українська козацька держава: основні етапи політичної історії.

Українська національна революція XVII ст. і становлення Української козацької держави. Україна на зламі XVII – XVIII ст.: боротьба за державну незалежність. Україна в першій половині XVIII ст.: боротьба за збереження української автономії. Українські землі у другій половині XVIII ст.: інкорпораційна політика російського уряду.

Культура України доби Гетьманщини.

Стильові особливості української культури. Бароко, рококо, класицизм. Початкова освіта. Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми. Києво-Могилянська академія. Наукові знання. Українське письменство. Історичні твори. Книгодрукування. Музика. Театр. Розвиток українського мистецтва. Архітектура. Скульптура. Графіка. Живопис. Декоративно-ужиткове мистецтво.

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ XIX СТ.

Західноукраїнські землі у XIX – на початку XX ст.

Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революції 1848–1849 рр. Виникнення перших політичних партій. Становище промисловості та сільського господарства на початку XX ст. Кооперативний рух. Діяльність політичних, національно-культурних і військово-спортивних організацій на західноукраїнських землях. Реформа виборчої системи. Боротьба за створення українського університету. Трудова еміграція.

Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст.

Ідейні витоки, зміст та етапи українського національного відродження кінця XVIII – початку XX ст. Методологічні дискусії у висвітленні становлення модерної української нації. Загальна періодизація українського відродження (модерного націотворення). Центри українського національного руху під російською та австрійською владою в кінці XVIII – початку XX ст.

Реформи 60-70-х рр. XIX ст. в Російській імперії та їх наслідки для України.

Історичні передумови скасування кріпацтва. Законодавчі акти аграрної реформи 1861 р. та особливості проведення її в Україні. Реформи адміністративно-політичного управління 1860–1870 рр. (судова, земська, міська, військова, фінансова, освітня, цензурна), їх вплив на соціально-економічне та політичне становище України.

Українська культура в другій половині XIX – на початку XX ст.

Умови розвитку культури української культури під владою Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX – на початку XX ст. Початкова, середня і вища освіта на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях. Розвиток гуманітарних та природничих наук. Українська художня література, драматургія і театр. Музичне, монументальне і образотворче мистецтво України.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Україна в роки Першої світової війни (1914–1918)

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні партії і рухи. Головна українська рада. Союз Визволення України. Военні дії на території України в 1914–1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях 1914–1917 рр. Повсякденне життя на фронті і у тилу. Економічні та соціально-політичні наслідки війни для України.

Національно-державне будівництво в Україні за Центральної Ради

Лютнева революція в Петрограді. Утворення Української Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес. Українізація армії. Вільне козацтво. I Універсал Центральної Ради. Проголошення автономії України. Утворення Генерального секретаріату. II Універсал УЦР. Збройний виступ самостійників. III Універсал УЦР. Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради після проголошення Української Народної Республіки. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій під Крутами. IV Універсал УЦР: проголошення незалежності УНР. Більшовицько-російська окупація України. Мирний договір УНР із Центральними державами. Вигнання більшовиків із території УНР. Законотворча діяльність УЦР взимку–навесні 1918 р. Конституція УНР. Причини падіння та історичне значення Центральної Ради.

Основні етапи Української революції 1917–1921 рр.

Причини, рушійні сили та періодизація Української революції 1917–1921 рр. Утворення та діяльність Української Центральної Ради. Українська Держава П.П.Скоропадського: її внутрішня та зовнішня політика. Внутрішня та зовнішня політика Директорії УНР. Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях. Утворення ЗУНР. Уроки та причини поразки Української революції. Утвердження радянської влади в Україні.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Україна в роки Другої світової війни.

Приєднання основної частини західноукраїнських земель до СРСР та їх “радянізація”. Початок радянсько-німецької війни. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Нацистський окупаційний режим. Рух Опору в Україні. Визволення України. Наслідки Другої світової війни для України. Українська культура доби Другої світової війни.

Україна в середині 1940-х – першій половині 1980-х років: основні тенденції розвитку.

Суспільно-політичне та соціально-економічне становище українських земель після закінчення Другої світової війни. Україна в умовах «десталінізації»

(1956-1964 pp.) та в роки загострення кризи радянської системи (1965-1985 pp.). Наростання кризових явищ. Шістдесятники. Дисиденти.

Розпад СРСР та відновлення незалежності України.

Україна і процес «перебудови» в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Лібералізація суспільного життя. Наростання національно-визвольного руху. Етапи економічних реформ та причини їх провалу. Розпад СРСР і проголошення незалежності України. Референдум і президентські вибори 1 грудня 1991 р.

Розвиток України наприкінці 1991 – у 2013 pp.

Політичний та соціально-економічний розвиток України у 1991–2013 pp. Державотворчі процеси. Конституційний процес. Спроби реформування економіки. «Помаранчева революція» та її значення. Зовнішня політика у 1991–2013 pp. Особливості релігійного життя в умовах державної незалежності. Культура України на зламі ХХ–ХХІ ст.

«Революція гідності» 2013–2014 pp. та агресія Російської Федерації в Криму і на Сході України.

«Євромайдан» та «Революція гідності», її хід та наслідки. Президентські та парламентські вибори 2014 р. Анексія Криму та події на Сході України. Реакція українського суспільства та світової спільноти. Волонтерський рух.

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Історичне джерелознавство – галузь знань про історичні джерела.

Джерелознавство – спеціальна галузь наукових знань про історичні джерела. Становлення джерелознавства як спеціальної галузі наукових історичних знань. Предмет, завдання і функції джерелознавства. Предмет і завдання джерелознавства історії України.

Основні джерелознавчі категорії: історичний факт, першоджерело, вторинне джерело та позаджерельне знання. Вірогідність, репрезентативність, автентичність та оригінальність. Історичне джерело та історичний факт. Інформація історичного джерела, її структура. Еволюція історичних джерел та фактори, що її визначають.

Класифікація історичних джерел. Поняття класифікації джерел. Завдання класифікації. Класифікаційні ознаки і критерії класифікації джерел.

Типо-видова класифікація історичних джерел. Поняття про типи, роди, види та різновиди історичних джерел. Особливості класифікації писемних джерел.

Документальні і нарративні джерела. Види писемних джерел. Історіографічні джерела. Поняття про масові джерела. Унікальні історичні джерела.

Джерельна база дослідження, її рівні та структура. Первісна, реальна, актуалізована і потенційна джерельна база.

Писемні джерела з середньовічної історії України.

Акти світської влади (міждержавні та міжкнязівські угоди, жалувані, духовні, уставні грамоти і церковні устави, акти приватного характеру та нормативні акти). Особливості їх формулярів.

Перші міжнародні договори Київської Русі (907, 911, 944 та 971 рр.) як актові джерела. Церковні устави. Жалуванні грамоти.

Руська правда: її основні редакції та списки. Проблема складу редакцій, часу та місця їх появи. Роль Руської правди у подальшому розвитку корпусу законодавчих джерел. Устави та уставні грамоти.

Писемні джерела іноземного походження про слов'ян та Русь. Особливості інформаційного потенціалу повідомлень давніх авторів.

Візантійські джерела про ранню історію східних слов'ян. «Історія війни з готами» Прокопія Кесарійського, анонімний «Стратегікон». Твори Костянтина Багрянородного (Порфірородного). «Історія в десяти книгах» Лева Диякона.

Західноєвропейські джерела з історії східних слов'ян. «Бертинські аннали». Книга хронік Тітмара Мерзебурзького. «Діяння архієпископів гамбурзької церкви» Адама Бременського.

Арабські джерела з історії східних слов'ян. Праці Ібн-Хордадбеха, Ібн-Фодлана, аль-Масуді, Ібн-Русте, аль-Джайхані та ін.

Літописи, їх видові ознаки, соціальні функції. Поняття про літопис та літописний звіт. Редакції та списки літописів. Протографи. Автори літописних текстів: їхній світогляд, соціальний статус. Етапи роботи літописців над текстами. Протографи та прийоми роботи літописців з ними. Значення досліджень О. Шахматова, І. Данилевського для розробки сучасної методики вивчення літописів.

Літописання Київської Русі. «Повість минулих літ»: джерельна база та протографи. Проблема Початкового зводу. Київський, Галицько-Волинський літописи.

Особливості Давньоруської літератури. Літературні жанри. Повчання. Слова. Ходіння. Військові повісті. Агіографічні твори. Життя. Апокрифи. Патерики.

«Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім». «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. «Києво-Печерський патерик». «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена». «Житіє Феодосія, ігумена Печерського».

Писемні джерела з історії України литовсько-польської доби та доби Гетьманщини.

Причини кількісного зростання корпусу актових джерел. Різновиди актових джерел XIV – першої половини XVII ст. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Привілеї та їх особливості. Литовські статути (1529, 1566, 1588 pp.), Литовська та Руська (Волинська) метрики: склад, історія вивчення та публікації. Матеріали сеймів та місцевих сеймиків. Акти Магдебурзького права. Жалувані, купчі та мінові грамоти, устави (Устава на волоки 1557 р.), інвентарі та люстрації. Книги городських, магістратських та земських судів.

Основні види актів російських державних установ другої половини XVII–XVIII ст., що стосуються України. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Законодавчі акти гетьманського управління. Універсали, документація Генеральної, полкових та сотенних канцелярій, архів Коша Запорізької Січі, актові книги.

Описово-статистичні джерела як вид історичних джерел. Реєстри, компути, ревізії. Переписні книги 1666 р. Генеральне слідство про маєтності 1729–1730 pp. Рум'янцевський (Генеральний) опис 1765–1769 pp. Топографічні описи українських земель. «Черниговского наместничества топографическое описание» О. Шафонського. Топографічні описи Київського, Новгород-Сіверського та Харківського намісництв.

Пам'ятки правничої думки як історичні джерела. «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» Пилипа Орлика. «Права по которым судится малороссийский народ» (1743), «Суд і розправа в правах малоросійських» Ф. Чуйкевича (1750), «Екстракт малоросійських прав» О. Безбородька (1767).

Західноруські (білорусько-литовські) літописи. Супрасльський літопис першої половини XVI ст., Баркулабівський літопис (1545–1633 pp.), літопис Биховця середини XVI ст. «Літописець великих князів литовських», «Літопис Великого князівства литовського».

Українські літописи XV – першої половини XVII ст. Густинський літопис кінця XVI ст. Львівський літопис. Острозький літописець. Літопис Густинського монастиря.

Історичні праці та мемуарна література. А. Контаріні «Подорож до Персії», «Записки про Московію» З. Герберштейна. «Хроніка польська, литовська, жмудська й усієї Русі» М. Стрийковського, «Опис Сарматії Європейської» О. Гваньїні. «Трактат про дві Сарматії» М. Меховського. «Хроніка Польщі» М. та Й. Бельських. «Війна скіфо-козацька» І. Пасторія. Щоденник Е. Лясоти. «Про вдачу татар, литовців і москвитян» М. Литвина. Опис України» Г. де Боплана.

Праці літописного характеру другої половини XVII–XVIII ст. Український «Хронограф». «Синопис». «Кройніка» В. Софоновича. Місцеві та монастирські українські літописи.

Козацьке літописання. Літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки. Місцеві та монастирські літописи. Праці літописного характеру «Кройніка» Феодосія Софоновича. «Синопис», «Хронограф» 1681 р.

Літописні компіляції другої половини XVIII ст. «Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах» (1765) Петра Симоновського, «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 год с изъяснением образа тамошнего правления» (1777) Василя Рубана, «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще» О. Рігельмана (1785–1786).

Джерелознавчі особливості творів іноземців, що писали про Гетьманщину. «Щоденник» П. Алепського. «Щоденник» П. Гордона. «Історія війни козаків проти Польщі» П. Шевал'є. «Пам'ятки про події в Польщі» А. Радзівіла. «Повідомлення про походження і звичаї козаків» А. Віміна. «Книга подорожей» Е. Челебі.

Щоденник Якова Марковича, «Діаріуш» та «Щоденник» Миколи Ханенка, «Щоденник» П. Апостола.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Давньоруські літописи як пам'ятки історіографії.

Зародження і розвиток давньоруського літописання. «Повість минулих літ». Київський та Галицько-Волинський літописи. Провіденціалізм як методологія історичного пізнання доби Середньовіччя. Джерельна база давньоруського літописання.

Козацькі літописи кінця XVII – XVIII ст. як пам'ятки історіографії.

Літописи Самовидця, Г. Грабянки та С. Величка як пам'ятки історичної та суспільно-політичної думки козацької доби. Ідеологія козацько-старшинського автономізму. Джерельна база козацьких літописів та їх місце в українському історіографічному процесі.

Основні напрямки в українській історичній науці другої половини XIX – початку XX ст.

Народницький напрямок та його фундатори М. Костомаров, В. Антонович і О. Лазаревський. Тематика історичних досліджень представників народницького напрямку.

Консервативний напрямок та його представники. Трансформація консервативного напрямку в державницький. Історичні та суспільно-політичні погляди В. Липинського.

Наукова спадщина М.С. Грушевського.

Основні етапи науково-педагогічної діяльності. Тематика наукових досліджень. Еволюція історичних поглядів. Загальна схема історії України.

Багатотомна «Історія України-Русі» та її місце у вітчизняному історіографічному процесі.

Українська еміграційна історіографія 20 – 80-х рр. ХХ ст.

Українська еміграційна історіографія міжвоєнної доби. Основні наукові осередки. Український вільний університет. Друга світова війна у долі української еміграції. Табори для переміщення осіб. Створення нових центрів української еміграційної історіографії у США та Канаді у післявоєнний період. Українська вільна Академія наук. Наукове Товариство імені Шевченка. Українське історичне товариство. Журнал «Український історик». Український науковий інститут Гарвардського університету. Канадський інститут українських студій у м. Едмонтон.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Цивілізації Месопотамії: Шумер, Вавілонія, Ассирія

Археологічні відкриття у диліні Тигру та Євфрату (друга половина ХІХ ст.). Періодизація. Держави Шумеру і Аккаду (кінець ІV–ІІІ тис до н.е.). Вавілонія у ІІ–І тис. до н.е. Закони Хаммурапі. Ассирійська імперія (І тис. до н.е.), причини загибелі. Культурний розвиток Месопотамії.

Особливості історичного розвитку Хеттської цивілізації.

Основні джерела, археологічне дослідження Анатолії. Гуго Вінклер. Богазкейський архів (місто Хаттуса). Британський хеттолог Олівер Герні. Природно-кліматичні умови, населення Анатолії. Протехетти. Періодизація країни Хатті (Старохеттський період (ХVІІ–ХVІ ст.), Новохеттський період (сер. ХV – кінець ХІІ ст.). Особливості політичного устрою. Соціально-економічний розвиток. Зовнішня політика хеттських правителів. Причини загибелі Хеттської держави. Культура хеттів.

Характерні риси давньоєгипетської цивілізації

Джерела з історії Стародавнього Єгипту. Археологічні відкриття. Гробниця Тутанхамона. Становлення єгиптології. Поняття «Східна деспотія». Особливості природно-кліматичних умов давнього Єгипту. Сучасна періодизація Стародавнього Єгипту. Політична історія Єгипту доби Нового царства. Завойовницька політика фараонів 18-ї династії. Реформа Ехнатона. Культурні досягнення. Причини занепаду. Перське завоювання (VІ ст. до н.е.).

Стародавній Китай: процес державотворення, суспільно-політичні вчення.

Хронологія та проблема періодизація давньокитайської історії. Сима Цянь «Історичні записки». Процес формування китайської народності. Конфуціанство. Легістська модель держави (Шан Ян). Даосизм. Давньокитайські імперії: Цінь, Західна Хань, Східна Хань.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ

Давньогрецька цивілізація та її особливості

Періодизація історії Стародавньої Греції. «Гомерівське питання» в історії Стародавньої Греції. Особливості полісної системи. Велика грецька колонізація:

причини та напрямки. Греко-перські війни. Особливості розвитку давньогрецької культури. Найвідоміші представники давньогрецької науки.

Елліністична цивілізація

Сутність поняття «еллінізм». Завоювання Александра Македонського. Причини розпаду держави Александра Македонського. Боротьба за владу після смерті Александра Македонського. «Елліністичні монархії» та їх особливості.

Давньоримська цивілізація та її значення для світової культури.

Періодизація історії Стародавнього Риму. Заснування м. Рим. Зростання території Римської держави. Диктатура Юлія Цезаря. Принципат Августа. Імперський період в історії Стародавнього Риму. Правління Константина. Причини падіння Західної Римської імперії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Основні етапи історії Візантійської імперії.

Специфічні риси розвитку ранньовізантійської держави (324 – 610): християнізація Римської імперії, доба переселення народів і христологічних суперечок, відбудова держави за Юстиніана та фіаско великих планів.

Боротьба за існування і відродження Візантійської держави (610 – 711) – правління династії Іраклідів, війни з персами та аварами

Іконоборча криза (711 – 843): причини, особливості, наслідки.

Період розквіту Візантійської імперії (843 – 1025): культурно-духовне піднесення й територіальне розширення візантійських володінь.

Врядування столичної чиновницької аристократії (1025 – 1081) та військової (1081 – 1204): розклад візантійської державної системи в Середньовіччі, відбудова Візантійської імперії в часи Комнінів.

Латинське панування та реставрація Візантійської імперії (1204 – 1282). Роки депресії. Загибель Візантії (1282 – 1453).

Середньовічні монархії північної та альпо-карпатської зон Центрально-Східної Європи упродовж IX– XIV ст.

Дофеодальний період історії Чехії: «Держава» Само, формування державності в Моравії, особливості типу держави, політичне та культурне значення Великої Моравії.

Виникнення держави Пржемисловичів, її відносини з Східнофранкською імперією, ствердження Чехії на міжнародній арені, активізація зовнішньої політики. Чеське королівство у XIII – XIV ст.: політичний та соціально-економічний аспекти.

Давньопольські племена в додержавницький період. Формування князівської влади, початок інтеграційних процесів, виникнення єдиної держави, правління Болеслава I Хороброго.

Польська централізована монархія: основні віхи політичного розвитку XI – XII ст.: зміцнення позицій місцевих феодалів, перші ознаки відцентрових тенденцій, Статут Болеслава III Кривоустого, юридичне оформлення феодальної роздробленості на Ленчицькому з'їзді 1180 р.

Боротьба за відновлення єдиної Польської держави. Реформи Казимира III Великого. Курс на політичну консолідацію з ВКЛ та Угорщиною.

Формування Угорського королівства в часи Гези та його сина Іштвана (Святого Стефана I). Централізація та християнізація. Боротьба з Чеським королівством за словацькі території, приєднання їх до Угорського королівства.

Політичне та соціально-економічне становище Угорського королівства упродовж XIII – XIV ст.: період феодальної роздробленості, монголо-татарська навала, посилення німецької колонізації, особливості соціально-економічного розвитку, відновлення державності.

Формування волоської народності та державності (воєводи, кнезати, поява і розвиток перших міст.) Монголо-татарська навала, входження частини земель до складу Другого Болгарського царства. Господарська стабілізація другої половини XIV ст., активізація торгівлі.

Молдавські терени у складі Русі та Галицько-Волинської держави. Панування монголо-татар, відвоювання молдавських територій Угорщиною. Проголошення Молдавського князівства (1365 р.), особливості політичного устрою, розширення території.

Підкорення балканських народів турками-османами та політика Оттоманської Порти (XIV– XVII ст.)

Поява турок-османів на Балканах. Завоювання турками візантійських земель, Першого Болгарського царства, падіння Константинополя, захоплення Сербської держави Неманичів, Боснії, Герцеговини, Албанії та Чорногорії. Спроби спільної боротьби проти загарбників, хрестові походи на Балкани (1396, 1443-1444 рр.) та їх наслідки.

Запровадження турецької адміністративної системи управління. Соціально-економічний розвиток балканських земель (сільське господарство, ремесло, торгівля, соціальна структура). Становище християнської церкви. Особливості культурного життя.

Національно-визвольні змагання балканських народів: перші національно-визвольні повстання, гайдуцький рух, участь у війнах європейських країн проти Османської імперії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У XIX СТ.

Становлення Грецької держави в XIX ст.

Патріотичний рух греків на початку XIX ст. Початок повстання греків проти Османського панування 1821 р. Хід і рушійні сили грецької національної революції. Втручання європейських держав у греко-турецьку війну. Лондонська конференція і лондонський протокол, проголошення незалежності держави Греція.

Польща у XIX ст.

Політико-правове та економічне становище польських земель у XIX ст. Польські землі в складі Російської імперії. Польські землі в складі Німеччини. Польські землі в складі Австро-Угорщини. Польський національно-визвольний рух у XIX ст. Польща в період Наполеонівських війн. Герцогство Варшавське. Листопадове повстання 1830 – 1831 рр. Велика польська еміграція. Січневе польське повстання 1863 р. і його наслідки.

Становлення національних балканських держав у другій половині XIX ст.

Болгарський національно-революційний рух у 50 – 70-х рр. XIX ст. Балканська війна 1877 – 1878 рр. і утворення Болгарської національної держави. Суспільно-політичний та економічний розвиток Болгарії після Берлінського трактату. Об'єднання Болгарії. Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина напередодні та під час Балканської війни 1877 – 1878 рр. Сербія після Берлінського трактату. Чорногорія після Берлінського трактату. Боснія та Герцеговина після Берлінського трактату. Македонія після Берлінського трактату. Румунське питання у політиці великих держав після Кримської війни. Утворення незалежної держави.

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ (XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Англійська колонізація Північної Америки та становлення США

Етапи англійської колонізації північної Америки, соціальний склад населення, особливості адміністративно-політичного устрою колоній. Економічний розвиток північноамериканських колоній Англії впродовж XVII – першої половини XVIII ст. Особливості ідеології колоністів, релігійний світогляд та характерні риси американського Просвітництва, його зв'язок з розвитком національно-визвольного руху. Б. Франклін. Політика митрополії у 60–70 рр. XVIII ст. щодо колоній. Континентальні конгреси. Декларація незалежності 1775 р. Війна за незалежність. Версальський мирний договір. Конституція США.

Вестфальська система міжнародних відносин.

Вестфальський мирний договір 1648 р. – перший міжнародний договір Нового часу. Характерні риси міжнародної системи. Боротьба Франції за гегемонію в Європі у другій половині XVII ст. Динаміка балансу сил в Європі під час великих війн (війна за іспанський спадок (1701–1714 рр.), Північна війна (1700–1721 рр.), війна за австрійський спадок (1740–1748 рр.), Семирічна війна (1756 – 1763 рр.).

Європейське Просвітництво: від теорії до практики.

Просвітництво як загальноєвропейський ідейний рух. Ідеологія Просвітництва. Теорії англійських (Дж. Локк), французьких (Ш. Л. Монтеск'є, Вольтер. Д. Дідро. Ж. Руссо та інші), німецьких (Г. Лессінг, Й. Гердер) та американських (Б. Франклін) просвітників. Поняття «Просвітницький абсолютизм». Австрія (правління Марії Терезії та Йосифа II) та Пруссія (Фрідріх II).

Французька революція кінця XVIII ст. та її історичне значення.

Історіографія Великої Французької революції, дискусійні питання. Проблема періодизації. Передумови та причини революції. Людовік XVI: спроба реформ. Генеральні штати. Взяття Бастилії. Декларація та Конституції Франції. Державно-правові зміни в ході революції. Діячі революційних подій (Лафайет, абат Сієйс, Мірабо, М. Робесп'єр, Барас, Ш. Талейран. Оцінка характеру та значення революційних подій для подальшого розвитку Європи.

НОВА ІСТОРІЯ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Об'єднання Німеччини у другій половині ХІХ ст.

Німецькі землі після революції 1848–1849 рр. «Великонімецький» та «малонімецький» шляхи об'єднання Німеччини. Австро-пруське суперництво в об'єднавчих процесах 1848–1850 рр. Ольмюцька угода 1850 р. Міністр-президент Прусії Отто фон Бісмарк та “Конституційний конфлікт”. Переможні війни Прусії у 60-х рр. ХІХ ст. та утворення Північнонімецького союзу. Франко-пруська війна 1870–1871 рр. та проголошення Німецької імперії.

Створення дуалістичної Австро-Угорщини.

Наслідки Австро-пруської війни 1866 р. Проект переоблаштування імперії Ференца Деака. Австро-Угорський «аусгляйх» 1867 р. Статус Франца Йосифа. Особливості системи дуалізму. Територіальні межі, національний склад, державний устрій Цислейтанії і Транслейтанії. Економічні, політичні та духовно-культурні втрати і здобутки Австрії та Угорщини внаслідок проголошення двоєдиної імперії.

Об'єднання Італії.

Причини та передумови об'єднання італійських держав. Роль П'ємонту у консолідації патріотичних сил. Війна проти Австрійської імперії 1859 р. Звільнення Ломбардії. Утворення Воєнної Ліги Центральної Італії. Роль ДЖ. Мадзіні та ДЖ. Гарібальді в об'єднанні Італії. Похід «Гарібальдійської Тисячі». Звільнення Неаполітанського королівства. Приєднання Венеції 1866 р. Боротьба за Рим. Проголошення єдиної незалежної Італії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Народи Центрально-Східної Європи на початку ХХ ст. та в роки Першої світової війни.

Геополітичне становище країн, народів та земель Центрально-Східної Європи на початку ХХ ст. Політика Російської, німецької та Австро-Угорської імперії щодо національних меншин на їх території. Участь народів західних країн Російської імперії у революції 1905-1907 рр., її наслідки.

Проголошення повної незалежності Болгарії. Боснійська криза. Македонське питання, Балканські війни 1912 – 1913 рр. та їх наслідки.

Народи Центрально-Східної Європи у Першій світовій війні. Активізація національних рухів, роль емігрантських осередків у боротьбі за державну незалежність. Наслідки Першої світової війни для народів регіону: утворення Балтійських держав, відновлення Польщі, утворення Чехословаччини, Королівства сербів, хорватів, словенців, створення незалежної Угорщини. Територіальні втрати та здобутки держав Центрально-Східної Європи.

Країни Центрально-Східної Європи після Першої світової війни.

Міжнародне становище незалежних держав Балтії. Причини та наслідки встановлення авторитарних режимів К. Пятса в Естонії, К. Ульманіса у Латвії та А. Смятони у Литві.

Формування кордонів Польщі. Криза парламентаризму, державний переворот 1926 р. та режим «санації».

Утворення республіки Чехословаччина. Внутрішня і зовнішня політика Т. Масарика та Е. Бенеша. «Судетська проблема». Мюнхенський диктат і «друга республіка».

Угорщина у міжвоєнний період. Проблема кордонів. Диктатура М. Горті. Приєднання до Антикомінтернівського пакту. Окупація Підкарпатської Русі.

Розширення території Румунії. Політична боротьба і утвердження королівської диктатури. Румуно-німецький союз. Залізна Гвардія та її роль в суспільстві.

Болгарія. Прихід до влади БЗНС та політика уряду О.Стамболійського. Перевороти 1923 та 1934 рр. та їх наслідки. Режим Бориса III.

Королівство сербів, хорватів, словенців – Югославія у міжвоєнний період. Видовданська конституція. Національне питання. Державний переворот 1929 р. Державний переворот 1941 р. та окупація Югославії Німеччиною.

Греція між двома світовими війнами. Греко-турецька війна та її наслідки. Військовий переворот 1922 р. і проголошення республіки. Відновлення монархії. Прихід до влади І. Метаксиса. Режим «4 серпня 1936 р.»

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Країни ЦСЄ в роки Другої світової війни.

Новий поділ Європи. Передумови і початок війни. Міжнародні відносини на початковому етапі війни. Фашистський «новий порядок». Окупаційні режими і суспільства країн-сателітів. Рух Опору в окупованих країнах. Зміни суспільної свідомості народів регіону в роки війни. Антигітлерівська коаліція. Встановлення режимів «народної демократії». Повоєнне мирне врегулювання та формування нових кордонів у Центрально-Східній Європі. Розширення сфери впливу СРСР. Початок «холодної війни». Формування соціалістичного блоку: РЕВ, ОВД (мета створення, основні положення, учасники). Двосторонні угоди між країнами «соціалістичного табору».

Політичний устрій держав Центрально-Східної Європи після Другої світової війни.

Зміна політичних устроїв в країнах Центрально-Східної Європи. Заміна довоєнних монархій (Албанії, Болгарії, Румунії, Угорщини та Югославії) на республіканську форму правління. Усунення від влади «старої» політичної еліти, розпуск та ліквідація політичних партій. Прихід до влади комуністів. Нова форма політичної організації суспільства – «народна демократія». Поступове насадження тоталітарної системи. Відмінності та специфічності тоталітаризму в країнах Центрально-Східної Європи.

Демократичні революції на теренах Центрально-Східної Європи у 80-90-х рр. ХХ ст.

Загострення кризових явищ в східноєвропейських країнах «соціалістичного табору». «Круглий стіл» в лютому 1989 р. в Польщі. Феномен «Солідарності». Кінець 1989 р. – проведення «круглого столу» в Угорщині. «Оксамитова революція» в Чехословаччині – листопад 1989 р. Події в Болгарії. «Кривава революція» в Румунії – грудень 1989 р. Падіння тоталітарного режиму в Албанії.

Революційні події в Югославії та розпад країни. Спільні риси революцій – мета, характер, час, рушійні сили. Особливості революційних подій.

Формування регіону ЦСЄ та реалізація європейського вибору.

Народи і держави на політичній карті Центрально-Східної Європи: проблеми взаємин і сусідства. Демократичний вибір та його альтернативи. Політичні течії та угруповання. Рівень економічного розвитку і соціальна структура населення. Проблема континентальної і регіональної інтеграції. Вхідження країн ЦСЄ до європейських структур. Конфліктні зони. Країни Центрально-Східної Європи у міжнародних стосунках.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Основні риси феодального ладу та його особливості в країнах Західної Європи у період класичного середньовіччя.

Проблема трактування феодалізму в історичній літературі.

Розвиток засад феодальних відносин у Каролінській державі. Завершення перевороту в аграрних відносинах, зростання світського і церковного землеволодіння. Утвердження земельної, судової і особистої залежності селянства. Прекарій і прекарні відносини. Комендація. Імунітет. Васалітет і зародження феодальної ієрархії. Структура вотчини. Становище і категорії залежного селянства. Панування натурального господарства. Посилення децентралізації і занепад імператорської влади.

Види і форми власності на землю та їх специфічні риси. Роль дрібного селянського господарства у середньовічній економіці. Основні форми феодальної ренти. Васально-ленна система. Ієрархічно-становова структура суспільства. Демографічні процеси. Характер середньовічного права. Особливості феодалізму в країнах Західної Європи у період класичного середньовіччя (Франція, Англія, Священна Римська імперія, Іспанія). Побут, звичаї і повсякденне життя знаті. Селяни і селянська община. Побут і умови життя селян.

Реформація і контрреформація

«Священна Римська імперія» на початку XVI ст. Економічний розвиток Німеччини на зламі XV–XVI ст. Загострення соціальних протиріч. Зростання опозиції католицькій церкві. Німецький гуманізм.

Початок Реформації. Мартін Лютер, його вчення та діяльність. Вормський едикт. Утворення різних течій і напрямків Реформації. Лицарське повстання та його поразка.

Селянська війна 1525 року та її основні райони. Роль міст і міського населення в Селянській війні. «Лист-тези» і програма «Дванадцять статей». Гейльбронська програма. Наслідки Селянської війни.

Радикальна Реформація після Селянської війни. Мюнстерська комуна. Еволюція лютеранства і релігійно-політична боротьба у 1526–1545 рр. Шмалькаденські війни (1546–1555 рр). Аугсбургський релігійний мир. Проблема характеру Реформації та Селянської війни в історіографії.

Німеччина в другій половині XVI ст. «Друге видання» кріпосництва. Посилення територіальних князів. Релігійно-політична боротьба у другій половині XVI - на початку XVII ст.

Політичний устрій і економічний розвиток Швейцарії на зламі XV – XVI ст. Передумови Реформації. У. Цвінглі та його вчення. Цвінгліанська Реформація у Цюриху. Соціально-політична і конфесійна боротьба у Швейцарії у 20-ті роки XVI ст. Наслідки цвінгліанської Реформації.

Ж. Кальвін та його вчення. Основні положення кальвінізму, його релігійно-етичні принципи. Кальвіністська Реформація в Женеві. Поширення кальвінізму в Європі. Кальвінізм і релігійні війни та ранньобуржуазні революції.

Причини і передумови Контрреформації. Тридентський собор та його постанови. Зміцнення позицій папства у другій половині XVI – на початку XVII ст. Посилення інквізиції. «Індекс заборонених книг». І. Лойола та заснування ордену єзуїтів. Його структура. Вплив єзуїтів на соціально-політичне життя європейських країн. Місіонерська діяльність єзуїтів. Контрреформація і культура. Наслідки Контрреформації.

ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Монгольська імперія. Заснування та завойовницькі походи.

Орда – як форма державності кочівників. Об'єднання монгольських племен Темучином. Монгольська імперія: військово-адміністративний устрій та організація армії. Велика Яса. Особистість Чингіс-хана, його оцінка в історіографії. Завойовницькі походи монголів. Основні етапи та напрямки завойовницьких походів, причини їх завершення. Значення монгольських завоювань. Золота Орда та її устрій.

Поява ісламу та Арабський халіфат.

Зародження ісламу. Боротьба Медини та Мекки. Особа Мухаммада. Основні положення ісламу. Коран. Сунна та хадіси. Основи віровчення ісламу та культові настанови. Поява халіфату, перший розкол в ісламі. Халіфат Умаядів (“праведних халіфів”) – Мекканський період (632 - 661 рр.). Халіфат Омеядів (661 - 750 рр.) – Дамаський період. Халіфат Аббасидів (750 - 1055 рр.) – Багдадський період. Зовнішні завоювання та ісламізація завойовного населення.

Індія доби Великих Моголів (1526 – 1858 рр.).

Утворення імперії Бабуром. Реформи Акбара: економічні, політичні та релігійна.

Початок колоніального загарбання Індії. Перші європейці в Індії. Англо-французьке колоніальне суперництво в Бенгалії. Створення колоніальної системи управління. Система оподаткування. Переведення індійської аристократії на грошове утримання.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Наслідки Першої світової війни для Європи та світу.

Завершення війни. Комп'єнське перемир'я. Нова розстановка політичних сил у Європі та світі. Програми повоєнного устрою світу. Паризька мирна конференція. Версальський договір. Утворення Ліги Націй. Мирні договори із

союзниками Німеччини. Вашингтонська конференція. Головні принципи Версальсько-Вашингтонської системи устрою світу. Зміна політичної карти Європи. Переділ колоніальних володінь. Вплив Версальсько-Вашингтонської системи договорів на розвиток країн. Репараційне питання.

Фактори впливу на міжнародні відносини 20-30-х рр. ХХ ст. Радянський фактор. Формування нових принципів міжнародних відносин. Нормалізація економічних стосунків у Європі. Проблема роззброєння. Міжнародні відносини у 30-х рр. ХХ ст.: складання військово-політичних блоків. Локальні військові конфлікти та зростання напруженості у Європі. Дипломатичні переговори європейських країн в 1930-х рр.

Встановлення фашистських режимів у Європі та їх особливості.

Причини виникнення та поширення фашистського руху в Європі. Криза ліберальної моделі держави в Італії. Встановлення та еволюція фашистського режиму в Італії. Б. Муссоліні. Розбудова корпоративної італійської держави: управління, економіка, суспільство. Прихід до влади А.Гітлера в Німеччині. Демонтаж веймарської системи управління та відмова від версальських домовленостей. Політика нацистів у галузі ідеологій та культури. Антисемітизм. Економічна стратегія. Особливості соціально-економічного розвитку Німеччини у 1933-1939 рр. Зовнішньополітична стратегія та її реалізація у 1933-1939 рр. Мілітаризація Німеччини. Порівняльний аналіз італійського фашизму та німецького нацизму. Поширення фашизму у інших європейських країнах. Тоталітаризм як суспільно-політичне явище першої половини ХХ ст.

«Велика депресія» в США

Особливості соціально-економічний розвиток США в 1920-х рр. Складові та прояви «ери процвітання». Президентство Г.Гувера та реакція урядового кабінету на перші ознаки кризи у фінансово-промисловій сфері, аграрному секторі та на соціальні негаразди. Результати політики Г.Гувера у подоланні кризи. Вибори 1932 р.: передвиборча програма демократів. Президентство Ф.-Д. Рузвельта і перші заходи по подоланню кризи. Результати “100 днів Ф.-Д. Рузвельта. “Новий курс” як стратегія подолання соціально-економічної кризи та її результати. Особливості та рівень розвитку економіки США у другій половині 1930-х рр. та зовнішньоекономічна діяльність. Соціальна політика та трудове законодавство США у 1930-х рр. Практика соціальної допомоги та громадських робіт. Реакція американського суспільства на реформи «Нового курсу».

Причини, етапи та наслідки Другої світової війни.

Причини та характер Другої світової війни. Періодизація війни. Характеристика головних етапів. «Дивна війна». Капітуляція європейських країн (Данія, Норвегія, Бельгія, Франція). Події 1939–1941 рр. Вступ до війни США. Створення антигітлерівської коаліції. Події на фронтах у 1942 р. Хід воєнних дій у 1943–1944 рр. Міжнародні відносини у період 1939-1944 рр. Проблема відкриття II фронту. Рух Опору у країнах Західної Європи. Діяльність антигітлерівської коаліції та відкриття Другого фронту. Головні військові кампанії Другої світової війни. Завершальний етап війни. Капітуляція Італії та Німеччини. Підсумки війни. Історіографія головних проблем та дискусійні питання Другої світової війни.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Інтеграційні процеси в Європі: етапи розвитку та сучасний стан Європейського Союзу.

Вплив Другої світової війни на мобілізацію інтеграційних процесів в Європі. Формування Ради Європи та економічної інтеграції в Європі. Декларація Р. Щумана – Ж. Моне. Перші економічні інтеграційні структури: ЄОВС, ЄЕС, Євроатом. Альтернативна інтеграція Великобританії: створення ЄАВТ. Початок політичної інтеграції: Єдиний європейський Акт. Маастрихтська угода і створення ЄС. Принципи діяльності ЄС. Хвилі розширення ЄС. Конституційний процес. Основні інститути та їх повноваження в управлінні ЄС. Лісабонський договір 2007 р. Проблеми та здобути ЄС: Brexit, міграційна криза та наслідки пандемії. Особливості зовнішньої політики сучасного ЄС.

Особливості розвитку Німеччини в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Німецькі землі післявоєнного періоду. Окупаційний режим та його особливості у східній та західній зонах. Розділення країни: проголошення ФРН та НДР. Особливості суспільно-політичного розвитку НДР. Співробітництво з СРСР. Особливості міжнародного статусу та зовнішньополітичної стратегії НДР.

Проголошення ФРН. Суспільно-політична відбудова та німецьке «економічне диво». Зовнішньополітична стратегія ФРН і вступ ФРН до НАТО. Залучення до європейської економічної інтеграції. «Нова східна політика» В. Бранта. Курс на об'єднання Німеччини. Позиція ФРН. Процес об'єднання країни. Подолання розриву між колишніми західними та східними землями. Сучасний стан економіки країни та перспективи її розвитку. Економіка ФРН у рамках ЄС. Роль та місце ФРН у сучасному світі.

Особливості розвитку Великобританії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Наслідки Другої світової війни на країну. Особливості суспільно-політичного розвитку Великої Британії. Уряд лейбористів К. Етлі – становлення соціальної держави. Тринадцяте річчя правління консерваторів. Зовнішньополітичний курс: євроатлантичний курс та участь в холодній війні. Власний інтеграційний проєкт ЄАВТ та приєднання до ЄЕС. Британська Співдружність націй: оновлені взаємини. Політика «тетчеризму» як неоконсервативна модель реформування. Стратегічне партнерство з США. Ольстерська проблема та механізм її вирішення. Особливості політичної системи Великобританії та значення інституту монархії для британського суспільства. Місце Великобританії в глобалізованому світі та взаємини з ЄС. Brexit: причини, процедура, наслідки для країни та Європи.

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ

Європейська колонізація цинського Китаю. Опіумні війни.

Державно-політичний устрій Китаю. Внутрішня політика династії Цин у XVII – XIX ст. Зовнішня політика Китаю. Концепція «серединної імперії» (китаєцентризм). Причини, зміст і значення політики «самоізоляції». «Закриття»

країни 1757 р. Політика європейських країн щодо Китаю у XVII-XVIII ст. Боротьба Англії за «відкриття» Китаю. Англо-китайський конфлікт і перша англо-китайська війна. Нанкінський договір 1842 р. Нерівноправні договори 1843 та 1844 рр. з Англією, США і Францією. Наслідки насильницького «відкриття» Китаю. Причини і хід другої «опіумної» війни (1856-1858 рр.). Тяньцзінські договори.

Буржуазна революція в Японії (1867-1868 рр.) та її наслідки.

Передумови революції. Експедиція Перрі й "відкриття" Японії. Наслідки міжнародних договорів 1854-1858 рр. Ліквідація сьогунату та утворення імператорського уряду. Політичні, економічні та соціальні реформи наприкінці XIX – на початку XX ст. Характер і особливості капіталістичної індустріалізації Японії. Конституція 1889 р.

Національно-визвольні рухи на Сході на початку XX ст.

Революція в Ірані 1905-1911 рр. Рух свадеші в Індії (1905-1908 рр.). Революція в Османській імперії (1908 -1909 рр.). Сінхайська революція в Китаї (1911-1912 рр.). Схарактеризуйте цілі та завдання революцій, рушійні сили та методи проведення. Якою була участь політичних партій та організацій. Сили контрреволюції. Підсумки національно-визвольних рухів.

Колоніальний розподіл Азії та Африки (XVII – поч. XX ст.)

Основні форми та методи колоніальної експлуатації народів Азії та Африки. Створення світових колоніальних імперій (британська, німецька, французька, російська). Статус напівколоніальних країн. Зародження національного капіталізму та національно-визвольних рухів на Сході на початку XX ст.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.

Країни Азії та Африки після Першої світової війни.

Зміни в соціальній структурі афро-азіатських країн. Післявоєнна політика країн метрополій щодо колоніальних і залежних країн. Наслідки Першої світової війни для країн Азії та Африки. Ліга Націй та мандатна система. Переділ німецьких колоній. Значення рішень Версальсько-Вашингтонської системи для долі афро-азіатських колоній і напівколоній. Національно-визвольний рух на Сході в 1918 – 1922 рр. Комінтерн і національно-колоніальне питання. Провідні діячі визвольного руху: М. Кемаль, М.К. Ганді, Дж. Неру, А Сукарно та ін.

Національний рух у Китаї в міжвоєнний період.

Соціально-економічний та політичний розвиток Китаю після Першої світової війни. Політична роздробленість Китаю. Рішення Паризької конференції щодо Китаю та «рух 4 травня» 1919 р. Утворення КПК. Діяльність Сунь Ятсена щодо реорганізації Гоміндану. Редакція «трьох народних принципів» 1924 р. Сунь Ятсен. Чан Кайші. Утворення єдиного фронту. Роль Комінтерну. Зовнішня політика Китаю в 1918 – 1924 рр. Радянсько-китайські відносини.

Революція 1925 – 1927 рр. Національно-революційної армії (НРА). Відносини КПК з Гомінданом у початковий період революції. Північний похід НРА (липень 1926 – березень 1927 рр.) Захоплення Нанкіна та Шанхаю. Переворот Чан Кайші та створення нового національного уряду. Переворот в

Ухані та завершення революції, її підсумки. Історичне значення подій 1925 – 1927 рр.

Китай в роки «нанкінського десятиліття» (1928 – 1937 рр.). Встановлення влади Гоміндану на території Китаю. П'ять каральних походів Чан Кайші проти комуністів. Становлення гомінданівського режиму. Напад Японії на Північно-Східний Китай. Маньчжоу-го. Громадянська війна між прихильниками КПК і Гоміндану. Утворення Китайської Радянської республіки. Поразка радянського руху. Рішення VII конгресу Комінтерну. Переговори КПК і Гоміндану.

Японія у міжвоєнний період: особливості політичного та економічного розвитку.

Наслідки Першої світової війни для Японії. Повеєнна Японія: економічна та політична ситуація. Рисові бунти. Соціально-політичний розвиток у 20-х рр. ХХ ст. Правління «партійних кабінетів». Закон про загальне виборче право. Зовнішня політика Японії у 1918 – 1927 рр. Інтереси Японії на Вашингтонській мирній конференції. «Меморандум Танаки».

Вплив на економіку Японії світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Агресія у Північно-Східному Китаї. Розстановка політичних сил на початку 1930-х рр. Посилення впливу військових кіл на політичне життя країни. «Молоде офіцerstvo». Основні етапи й особливості фашизації Японії. Нова економічна структура. Мілітаризація Японії. Військові путчі 1932 та 1936 рр. Нова політична структура.

Зовнішня політика Японії у 1930-х рр. Відмова від дотримання умов Вашингтонського договору. Підписання «антикомінтернівського пакту» з Німеччиною. Напад на Китай (1937 р.). Радянсько-японські відносини в 1938 – 1939 рр.

Японська експансія після початку війни в Європі. Напад на Перл Харбор і початок війни на Тихому океані. Встановлення контролю над французьким Індокитаєм. Окупація країн Південно-Східної Азії. Контрнаступ американських військ (1943 – 1944 рр.) у Тихому океані. Новий наступ Японії на китайському фронті (1944 р.). Визволення союзниками Філіппін, Бірми. Ядерне бомбардування Хіросіми та Нагасакі. Наступ радянських військ у Маньчжурії. Капітуляція Японії.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Основні етапи розпаду колоніальної системи в Азії та Африці у другій половині ХХ ст.

Процес деколонізації після Другої світової війни, його роль у долі азійських народів. Різниця в рівнях розвитку і політичній ситуації. Завдання досягнення незалежності та соціального прогресу. Основні етапи деколонізації. Поява молодих незалежних держав. Проблема вибору моделі розвитку в постколоніальний період. Вплив процесів вестернізації та модернізації на країни регіону (тенденції прийняття та відчуження), роль духовних (релігійних і культурних) чинників у формуванні національних ідеологій країн Сходу.

«Холодна війна» і країни Азії: військове, політичне та ідеологічне протистояння. Конфлікти в зоні «третього світу»: їх причини та наслідки. Роль

ООН у розв'язанні конфліктів на Сході. Бандунзька конференція 1955 р. «Рух неприєднання», його роль та еволюція. Економічний обмін розвинутих капіталістичних країн з країнами Азії.

Неоколоніалізм. Військово-політичне та економічне співробітництво країн Сходу з СРСР. Крах політики «партнерства». Зміни в соціально-економічному і політичному розвитку регіонів «третього світу» у 70 – 90-х рр. ХХ ст.

«Нові індустріальні країни» Азії: причини економічного прориву та перспективи розвитку. Регіональні організації країн Сходу, їх роль у світовій економіці та політиці. Процеси конфліктогенності у країнах Південно-Східної Азії після закінчення «холодної війни». Дискусія про результати і перспективи розвитку країн «третього світу». Відсталість економічного розвитку – глобальна проблема сучасності.

Місце провідних країн Сходу в процесах глобалізації та регіональної інтеграції. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС).

Специфіка формування колоній на африканському континенті в XV – ХХ ст. Французький, британський, бельгійський, португальський варіанти управління колоніями. Формування національної самосвідомості африканських народів. Виникнення руху за незалежність колоній. Вплив вчення М. Ганді і здобуття незалежності Індією на політичну та інтелектуальну еліту Африки. Фактори, які вплинули на розпад колоніальної системи в Африці. Роль колоніальної спадщини у розвитку африканських країн: позитивні і негативні риси.

Розпад колоніальної системи в Африці (1950 – 1960 рр.). Деколонізація Центральної та Південної Африки. Незалежність Гани та Гвінеї. 1960 – «рік Африки». Визвольний процес 60-х рр. ХХ ст.

Завершення деколонізації Африки в 1970 – 1980-х рр. Особливості антиколоніальної боротьби в португальських колоніях (Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау).

Завершення розпаду колоніальної системи в Південній Африці: Зімбабве (1980 р.), Намібія (1990 р.).

Країни Південно-Східної Азії (В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Філіппіни) в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Серпнева революція 1945 р. і утворення Демократичної Республіки В'єтнам (ДРВ). Франко-в'єтнамські переговори і угоди. Агресія Франції проти ДРВ (1946 – 1954 рр.). Хо Ши Мін. Боротьба в'єтнамського народу проти колонізаторів. Розкол В'єтнаму і втручання США. Соціально-економічні перетворення в ДРВ у 50 – 60-х рр.

Боротьба з американською агресією в Північному В'єтнамі 1964 – 1975 рр.

В'єтнамсько-радянські відносини. Утворення Соціалістичної Республіки В'єтнам (СРВ) у 1976 р. Економічні реформи 80 – 90-х рр. ХХ ст. у В'єтнамі та їхні результати.

Сучасний В'єтнам і проблеми глобалізації.

Лаос. Боротьба лаоського народу проти французьких колонізаторів (1945 – 1975 рр.). Громадянська війна і втручання США. Проголошення Лаоської Народно-демократичної Республіки. Соціалістичні експерименти у внутрішній політиці ЛНДР до 90-х рр. ХХ ст. Перехід до ринкової економіки на межі ХХ – ХХІ ст.

Камбоджа. Деколонізація Камбоджі та перші кроки на шляху незалежності. Внутрішня і зовнішня політика в 60 – 70-х рр. ХХ ст. Переворот генерала Лон Нола і позиція США. Партизанська боротьба і режим «червоних кхмерів» (1975 – 1979 рр.). Пол Пот. Кампучійсько-в'єтнамський конфлікт. Роль ООН і країн Південно-Східної Азії у розв'язанні кампучійського вузла. Реставрація монархії у 1993 р. Король Нородом Сіанук та його політика (1993 – 2004 рр.).

Королівство Камбоджа на сучасному етапі. Нородом Сіамоні.

Основні етапи деколонізації Африки.

Специфіка формування колоній на африканському континенті в XV – ХХ ст. Французький, британський, бельгійський, португальський варіанти управління колоніями. Формування національної самосвідомості африканських народів. Виникнення руху за незалежність колоній. Вплив вчення М. Ганді і здобуття незалежності Індією на політичну та інтелектуальну еліту Африки. Фактори, які вплинули на розпад колоніальної системи в Африці. Роль колоніальної спадщини у розвитку африканських країн: позитивні і негативні риси.

Розпад колоніальної системи в Африці (1950 – 1960 рр.). Деколонізація Центральної та Південної Африки. Незалежність Гани та Гвінеї. 1960 – «рік Африки». Визвольний процес 60-х рр. ХХ ст.

Завершення деколонізації Африки в 1970 - 1980-х рр. Особливості антиколоніальної боротьби в португальських колоніях (Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау).

Завершення розпаду колоніальної системи в Південній Африці: Зімбabwe (1980 р.), Намібія (1990 р.).

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Предмет та завдання курсу методики навчання історії.

Методика навчання історії – наукова педагогічна дисципліна, що визначає завдання, структуру та зміст шкільних курсів історії, методи, прийоми та засоби навчання.

Розвиток шкільної історичної освіти в Україні та за кордоном

Зародження та основні етапи розвитку шкільної історичної освіти в Україні. Особливості сучасної шкільної історичної освіти. Етапи розвитку та удосконалення методики вивчення історії.

Розвиток історичної освіти та методики викладання історії за кордоном. Загальне і особливе в підходах до вивчення історії та методики викладання в індустріально-розвинутих країнах світу.

Сучасна система шкільної історичної освіти.

Історія як предмет шкільного навчання. Місце історії в навчальному плані школи.

Шкільні навчальні програми з історії. Принципи їх побудови та порядок висвітлення історичного матеріалу в шкільних курсах (лінійність, концентризм, поєднання системності та фрагментарності, хронологічна послідовність, історизм та інше). Основні компоненти змісту та структура програм шкільної історичної освіти.

Підручники, посібники та допоміжна література з історії, їх функції, аналіз структури, змісту, навчально-методичне оформлення.

Історія України, її місце в навчальному плані, покликання. Структура курсу, основні розділи. Основні поняття та ідеї курсу історії України.

Місце та роль краєзнавчого матеріалу, його завдання, зміст, особливості, специфіка викладання.

Курс всесвітньої історії, його завдання та місце в шкільній історичній освіті. Періодизація курсу, структура, етапи його вивчення, відбору матеріалу, його групування та принципи розподілу по навчальних роках.

Процес формування історичних знань, умінь учнів.

Роль історичних знань у формуванні світоглядних позицій учнів. Структура та функції історичних знань.

Історичні факти, їх роль у вивченні історії. Види історичних фактів.

Історичні уявлення, їх типи та роль в процесі формування історичних знань. Методика їх створення.

Історичні поняття, їх класифікація та методика їх формування.

Основні історичні зв'язки та закономірності історичного розвитку. Методичні умови засвоєння учнями закономірностей історичного розвитку.

Характеристика розвиваючого типу навчання. Методика та етапи формування умінь учнів в процесі навчання історії в школі.

Навчальна програма з історії. Її роль в освітньому процесі, структура та основні компоненти змісту.

Шкільні навчальні програми з історії. Принципи їх побудови та порядок висвітлення історичного матеріалу в шкільних курсах (лінійність, концентризм, поєднання системності та фрагментарності, хронологічна послідовність, історизм та інше). Основні компоненти змісту та структура програм шкільної історичної освіти.

Історичні знання школярів. Структура та функції компонентів історичних знань.

Роль історичних знань у формуванні світоглядних позицій учнів. Структура та функції історичних знань.

Історичні факти, їх роль у вивченні історії. Види історичних фактів.

Історичні уявлення, їх типи та роль в процесі формування історичних знань. Методика їх створення.

Історичні поняття, їх класифікація та методика їх формування.

Основні історичні зв'язки та закономірності історичного розвитку. Методичні умови засвоєння учнями закономірностей історичного розвитку.

Методи навчання історії. Різні точки зору щодо їх класифікації.

Методи та методичні прийоми навчання історії. Різні точки зору щодо класифікації методів навчання. Критерії їх оптимального вибору.

Підготовка учителя до уроку історії. Різні точки зору щодо їх типології.

Сучасний урок історії як навчальне заняття: типологія, структура, вимоги до проведення. Етапи підготовки і проведення уроку історії. Визначення мети і завдань уроку історії (очікуваних результатів уроку). Конспект (план) уроку історії.

Організація перевірки навчальних досягнень учнів. Мета, завдання, форми та різновидності.

Організація перевірки навчальних досягнень учнів; мета, завдання, форми та різновидності. Компетентнісний підхід у оцінці навчальних досягнень учнів з історії, мета, завдання та типи. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Позакласна робота з історії її основні завдання специфіка та форми організації.

Позакласна робота з історії, її роль в розвитку зацікавленості учнями предметом, пізнавальні здібності дітей. Відмінність позакласної роботи від уроку, її зміст, характерні риси.

Краєзнавча робота в школі, її специфіка, основні завдання та форми проведення.

ІСТОРІЯ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Об'єкт, предмет і завдання педагогіки як науки.

Педагогіка – наука про виховання та розвиток особистості. Функції та основні категорії педагогіки. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Джерела становлення та розвитку педагогіки як науки.

Методологія педагогіки та її рівні.

Структура методологічного знання. Принципи організації та проведення наукового дослідження. Методи науково-педагогічного дослідження.

Поняття про особистість, її розвиток та формування.

Структура особистості. Динаміка особистості. Фактори розвитку особистості. Роль спадковості у розвитку особистості. Вплив середовища на розвиток особистості. Поняття про соціалізацію. Роль діяльності у розвитку особистості. Вікова періодизація розвитку особистості. Психолого-педагогічні особливості учнів шкільного віку.

Виховний процес як система.

Сутність процесу виховання. Поняття про мету виховання. Історичний характер мети виховання. Концепції виховання. Закономірності й принципи процесу виховання. Структура процесу виховання. Виховання як фактор розвитку особистості. Рушійні сили процесу виховання. Зміст виховання.

Сутність та класифікація методів виховання.

Методи виховання як педагогічна категорія. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки. Методи стимулювання діяльності та поведінки. Методи контролю та самоконтролю, самооцінки діяльності та поведінки.

ДИДАКТИКА

Сутність, функції та структура процесу навчання.

Взаємозв'язок між процесами навчання, виховання, розвитку. Основні компоненти процесу навчання: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, контрольно-регулюючий, оціночно-результативний. Структура діяльності вчителя у процесі навчання: планування,

організація діяльності, стимулювання активності, контроль, корекція та аналіз діяльності. Психологічні основи діяльності учнів у процесі навчання: сприймання, осмислення, розуміння, запам'ятовування, узагальнення, систематизація, закріплення і застосування на практиці.

Об'єкт, предмет та завдання дидактики як науки.

Історичні періоди становлення дидактики. Категорії дидактики. Функції дидактики. Зв'язок з іншими науками.

Урок як основна форма організації навчання.

Типологія та структура уроків. Фронтальні, групові та індивідуальні форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Основні вимоги до уроку: загальнопедагогічні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку в сучасній школі.

Психолого-педагогічна характеристика процесу засвоєння знань, умінь і навичок.

Сутність процесу засвоєння знань. Рівні засвоєння знань. Структура процесу засвоєння знань. Характеристика основних етапів засвоєння знань: сприйняття, розуміння, запам'ятовування, використання, узагальнення і систематизація.

Психолого – педагогічні основи процесу формування навичок і умінь. Вправи як засіб формування навичок, умінь та вимоги до їх використання. Структура процесу формування навичок і умінь. Характеристика основних видів вправ: підготовчих, вступних, пробних, тренувальних, творчих, контрольних.

Структурні компоненти змісту освіти.

Поняття про зміст освіти. Емпіричні знання як компонент змісту освіти. Теоретичні знання як компонент змісту освіти. Діяльнісна частина змісту освіти. Навчальні плани і програми. Характеристика підручників та навчальних посібників для сучасних закладів освіти. Вимоги до формування змісту освіти.

Методи навчання, їх класифікація та характеристика.

Методи навчання як дидактична категорія. Функції методів навчання. Оптимальний вибір методів навчання.

Сутність та класифікація форм навчання.

Форма організації навчання як дидактична категорія. Історія розвитку організаційних форм навчання: індивідуальна та індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, мангеймська, Дальтон-план тощо. Класно-урочна форма організації навчання, основні ознаки.

Теоретичні основи розвиваючого навчання.

Сутність та основні завдання розвиваючого навчання. Теоретичний і емпіричний типи мислення людини та їх розвиток в процесі розвиваючого навчання. Прийоми розумової діяльності та процес їх формування у учнів в ході навчання.

ВИБІРКОВІ НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ РОСІЇ НОВОГО ТА НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Створення централізованої Російської держави у XV- XVI ст.

Приєднання князівств Південно-Східної Русі до володінь Москви. Приєднання Новгород та Пскова до єдиної держави. Реформи системи управління. Створення спільного законодавства. Формування чиновництва. Реформи оподаткування. Створення системи (умовного) помісного землеволодіння. Державна влада та церква. Посилення держави. Нові уявлення про верховну владу.

Формування станів. Соціальна структура російського суспільства у XV столітті. Централізація влади і консолідація станів. Криза традиційної системи управління. Реформи 50-х рр. XVI ст. Перехід влади на місцях до представників станів. Особливості формування станового суспільства. Посилення центрального державного апарату. Опричний режим. Розкол дворянського стану. Причини відміни опричнини. Відношення дворянства до політики Івана IV та його опричнини.

Генеza абсолютизму в Росії. Реформи Петра I.

Сутність генези абсолютизму в Росії. Перші кроки державної діяльності Петра I. стрілецькі бунти і політика царівни Софії. Азовські походи. «Велике посольство» 1697 – 1698 рр. Перші реформи. Створення «Північного союзу». Росія у Північній війні. Перший період Північної війни. Полтавська битва.

Політика та економіка. Сільське господарство. Роль держави в розвитку великого виробництва. Специфіка російської мануфактури. Цехова система. Торгівля. Становий склад російського суспільства.

Реформи органів управління і суду. Губернська реформа. Сенат і колегії. Реформи місцевого управління. Фінанси і бюджет. Формування нової армії. Створення флоту. Опозиція у верхах. Війна і дипломатія після Полтави. Ништадський мир. Ломка старих традицій. Політичні ідеї, ініціативи та проекти.

Освічений абсолютизм Катерини II та її реформи в Росії.

Прихід Катерини II до влади. Російське дворянство і проблеми соціально-економічного розвитку країни. Зародження панського товарного виробництва. Розвиток промисловості та торгівлі. Політичні ілюзії і реальна політика Катерини II. Уложенна комісія 1767 р. секуляризація церковних земель Вільне економічне товариство.

Перетворення державної машини і соціальна політика. Губернська реформа. Реформа центральних установ. Жалувана грамота дворянству 1785 р. Жалувана грамота містам 1785 р. Україна в політиці Катерини II.

Формування різних тенденцій в суспільно-політичній думці Росії. Критика «освіченого абсолютизму» Катерини II М.М. Щербатовим. Дворянські поректи пом'якшення кріпацтва. Проекти радикальних змін в режимі кріпацтва. О.М. Радищев.

Головні тенденції соціально-економічного розвитку Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Економічні наслідки селянської реформи 19 лютого 1861 р. Поземельна община. Демографічно становна структура. Сільськогосподарське виробництво. Селянське та поміщицьке господарство. Аграрна криза.

Промисловий капіталізм. Промисловий переворот та його наслідки. Промислове районування. Протиріччя капіталістичного розвитку. Державне регулювання економіки. Міністр фінансів Н.Х. Бунге. І.А.Вишнеградський та його програма стабілізації економіки. Реформи С.Ю. Вітте. Особливості російської економічної модернізації.

Російське суспільство епохи Великих реформ. Різночинці-шестидесятники О.А. Герцен. Ліберальні ідеї. М.Г. Чернишевський та М.А. Драгоманов. Перша «Земля і воля». Ліберальна опозиція. Ідеологія самодержавної влади. Народництво. М.О. Бакунін як ідеолог народництва. Революційна етика П.Л. Лаврова. Друга «Земля і воля». «Народна воля» і теорія захвату влади П.Н. Ткачова. Терор народовольців. Російський марксизм. Робітничий рух. Г.В. Плеханов.

Початковий етап індустріалізації країни. Аграрний сектор економіки на рубежі століть. Зернове виробництво. Розповсюдження найманої праці та збільшення використання машин. Дворянське землеволодіння. Селянське господарство.

Структура промислової форми власності. Основні галузі промисловості. Промислові регіони. Монополістичні об'єднання. Фінансовий капітал. Іноземний капітал. Державно-монополістичний капітал.

Соціальна структура російського суспільства.

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНА ІНДУСТРІЯ ТУРИЗМУ

Передумови виникнення подорожей і туризму у суспільстві. Подорожі у стародавньому світі.

Понятійний апарат «Історії туризму» (подорож, мандрівник, туризм, турист, гостинність, рекреація, екскурсія, туристична інфраструктура). Значення подорожей для історії людства. Періодизація історії туризму. Функції туризму у суспільстві. Класифікація туризму. Фактори розвитку туризму. Географія туристичного попиту. Етапи розробки туристичного туру. Розрахунок вартості туру.

Поняття «індустрії туризму», її структура. Особливості туристичної індустрії. Фактори розвитку міжнародного туризму: політика і право, економіка і фінанси, культура, демографічні зміни, стан транспорту та інфраструктури, розвиток торгівлі, новітні технології. Міжнародна співпраця в галузі туризму. Туристичні формальності.

Передумови виникнення і розвитку мандрівництва. Переміщення первісних людей, мотивація міграцій. Проблема подорожей у релігійному світогляді первісних людей. Сутність та значення військових завойовницьких походів для розвитку подорожей, поширень знань та культурного обміну. Формування транспортної інфраструктури. Активізація мандрівництва та подорожей в античні часи. Видатні мандрівники Давньої Греції. Передумови формування подієво-

розважальних, лікувальних та оздоровчих подорожей. Олімпійські ігри та їх значення для історії мандрівництва та туризму. Курорти Давнього Риму. Римські готелі, харчевні та шляхи як паростки майбутньої інфраструктури туризму.

Чинники розвитку подорожей і мандрівництва у XV – XVIII ст.

Паломництво як культурний феномен Середньовіччя. Місіонерські подорожі. Єрусалим — центр паломництва. Удосконалення транспортних засобів і будівництво доріг у середньовічній Європі. Поява перших європейських університетів. «Подорожі за знаннями» як основний вид освітянських подорожей. Торговельні подорожі купців. Перші вітчизняні мандрівники-паломники та їх внесок у відкриття та освоєння нових земель. Мотиви подорожей та рекреаційних потреб в епоху Відродження. Морські торговельні та колонізаційно-завойовницькі експедиції. Зміни в мотивації та основні види туризму в епоху Просвітництва. Розвиток туризму в Російській імперії. Освітянські, наукові, місіонерські подорожі українців за кордон. Формування туристичної інфраструктури.

Передумови становлення масового туризму у середині XIX ст.

Промислова революція і її вплив на життя європейців. Відродження традицій курортного лікування. «Транспортна революція». Англія XIX ст. — країна мандрівників. Історико-географічні та соціально-психологічні причини виникнення масового туризму. Томас Кук та його роль у розвитку і становленні туризму.

Виникнення перших туристичних фірм та організацій. Поява елементів комплексного обслуговування туристів як прототипу пакет-турів. Перші путівники для туристів. Розвиток туристичного бізнесу в Європі. Формування міжнародних туристичних центрів (Франція, Швейцарія, Італія). Гірські клуби та їх роль у розвитку гірського туризму. Напрями діяльності Кримсько-Кавказького гірського клубу та його філій. Найвідоміші мандрівники XIX ст. Організація екскурсійної діяльності у навчальних закладах.

Становлення туризму як масового явища у XX ст.

Удосконалення світової транспортної системи у XX ст. Розвиток і удосконалення матеріальної бази та інфраструктури туризму. Характеристика основних видів транспортних засобів. Генезис міжнародного туризму у першій половині XX ст. Нові концепції туризму у світі у 20 – 30-х роках. XX ст. Виникнення і функціонування міжнародних туристичних організацій у довоєнний час. Становлення професійної освіти з туризму.

Соціально-економічні, політичні та демографічні передумови розвитку туризму після Другої світової війни. Роль ООН у розвитку світового туризму. Вдосконалення світової транспортної системи у другій половині XX ст. Інформаційні технології у сфері гостинності. Міжнародні туристичні організації і розвиток міжнародного співробітництва в галузі туризму.

Ринок міжнародного туризму, його структура та класифікація туристичних ринків. Сегментація попиту на послуги туризму. Сучасні тенденції туристичного попиту. Світовий туризм на сучасному етапі: динаміка, проблеми та перспективи розвитку. Розвиток готельного та ресторанного бізнесу. Значення геополітичного становища для формування туристичних потоків. Розвиток великих транснаціональних корпорацій, готельних ланцюгів і ланцюгів підприємств харчування. Професійна освіта в галузі туризму. Нові види туризму і перспективи

їх поширення. Інформаційні технології в міжнародному туризмі. Географія туристичного попиту.

Розвиток вітчизняної туристсько-рекреаційної сфери у ХХ – ХХІ ст.

Туристично-екскурсійна діяльність в СРСР. Політика радянської влади в галузі екскурсій і туризму. Діяльність акціонерного товариства «Радянський турист». Всесоюзне товариство пролетарського туризму. Розвиток самодіяльного туризму. Діяльність товариства «Інтурист».

Посилення централізації і адміністрування в управлінні туристсько-екскурсійною справою у другій половині ХХ ст. Досягнення радянської системи туризму. Розвиток внутрішнього туризму і діяльність профспілок. Курортна справа в СРСР.

Створення та діяльність БММТ «Супутник». Ідеологічна складова розвитку молодіжного туризму. Експедиція «Моя Батьківщина – СРСР». Міжнародний молодіжний туристський обмін: основні організаційні форми. Проблеми радянської системи туризму.

Зародження української туристичної сфери. Закон України «Про туризм». Основні напрями державної політики в галузі туризму. Програма розвитку туризму в Україні до 2005 р. Державна програма розвитку туризму на 2002 - 2010 роки. Система державного регулювання туризму в Україні. Участь України у UNWTO.

Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні к. ХХ – поч. ХХІ ст. Туризм в економіці України. Матеріальна база туризму. Проблеми та перспективи розвитку туристичної діяльності в Україні. Місце України на світовому ринку рекреаційних послуг. Інтерес до України як до об'єкту туризму. Український туризм в оцінках вітчизняної та іноземної періодики.

Туристичні ресурси та їх оцінка.

Поняття туристичних ресурсів. Підходи до класифікації туристичних ресурсів. Умови використання туристичних ресурсів: туристський інтерес та туристське враження. Властивості туристичних ресурсів.

Сутнісний підхід до класифікації туристичних ресурсів. Природні та антропогенні ресурси. Діяльнісний підхід до класифікації туристичних ресурсів: туристичні блага, туристичні антропогенні ресурси, туристична інфраструктура. Ціннісний підхід: світова природна та культурна спадщина (список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), національне культурно-історичне і природне надбання, туристичні ресурси місцевого значення.

Природно-кліматичні туристичні ресурси та їх класифікація. Історико-культурні туристичні ресурси. Географія найбільш атрактивних культурно-історичних ресурсів України та світу.

Соціально-економічні та інформаційні туристичні ресурси (економіко-географічне положення, транспортна доступність території, рівень її економічного розвитку, рівень обслуговування населення, структура населення, трудові ресурси, особливості розселення, рівень розвитку транспортної мережі та ін.).

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬОГО ТУРИЗМУ

Комплектація туристичної групи (формальні вимоги до комплектації групи, вікові обмеження, кількість учасників, розподіл обов'язків у групі)

Методика складання туристичного маршруту (типи маршрутів: лінійний, кільцевий, радіальний, особливості кожного; каталог маршрутів; ступені та категорії складності; картографічний матеріал: використання електронних карт і систем GPS; правила вибору місця ночівлі; МКК)

Туристичне спорядження (індивідуальне, групове та спеціальне; правила підбору спорядження та одягу)

Форми організації туристської роботи в школі (прогулянка, екскурсія, похід, експедиція; особливості організації)

Похід вихідного дня як форма масового заходу (особливості організації; кількість учасників, спорядження для ПВД)

Туристичний клуб (особливості організації, структура клубу, управління, напрямки діяльності)

ЕТНОЛОГІЯ ТА ЕТНОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Теоретико-методологічні основи етнографії. Основні поняття етнографії; об'єкт, предмет та завдання науки. Методи етнографічних досліджень та функції етнографії. Взаємозв'язок етнографії з іншими науками; суміжні дисципліни.

Теоретико-методологічні основи етнології. Основні терміни та дефініції етнічної історії людства; об'єкт, предмет та завдання науки «етнологія». Джерела і методи етнологічних досліджень. Взаємозв'язок етнології з іншими науками; суміжні дисципліни.

Нагромадження етнографічних (етнологічних) знань та становлення науки. Складові історії етнографії та етнології (накопичення фактичних знань, осмислення поглядів дослідників, узагальнення фактологічного матеріалу). Становлення української етнографії та етнології (наукові товариства, народознавчі центри, значимі імена науковців, дослідників у розвитку науки про етнос, їх студії).

Джерельна база та історіографія етнографії, етнології. Специфічний характер джерел та методів дослідження українського етносу. Класифікація етнографічних джерел. Наукові школи і напрями етнології.

Виникнення етнізмів та їх роль у вивченні українського етносу. Виникнення етнізмів та їх роль у вивченні етногенезу. Проблема походження східнослов'янської етніміки, її науково-теоретичне та державно-політичне значення.

Етнографічна практика студентів як метод вивчення етнокультурних процесів. Польові етнографічні дослідження – оптимальна форма залучення студентів до науково-дослідницької діяльності у напрямку вивчення культури українського народу, її еволюції, особливостей тощо. Мета етнографічної практики та основні завдання. Методи і види збору етнографічної інформації. Підсумки етнографічних досліджень.

ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА МУЗЕЄЗНАВСТВО

Предмет і завдання курсу «Пам'яткознавство».

Поняття пам'яток історії та культури. Класифікація пам'яток історії та культури. Види пам'яток історії та культури. Основні напрямки використання

пам'яток історії та культури. Поняття культурних цінностей, культурної спадщини, та їх соціальне значення. Об'єкт, предмет і завдання курсу «Пам'яткознавство». Основні пам'яткознавчі дисципліни.

Історія розвитку пам'яткознавства в Україні.

Зародження охорони пам'яток історії та культури у другій половині XVII – XVIII ст. Розгортання пам'яткоохоронної діяльності у XIX ст. Охорона пам'яток історії та культури за доби Української революції 1917–1921 рр. та національно-культурного відродження 1920–1930-х рр. Охорона пам'яток історії та культури під час Великої Вітчизняної війни і в перші післявоєнні роки після Великої Перемоги. Загальнодержавні юридичні нормативні акти щодо охорони пам'яток історії та культури. Закони УРСР та України про охорону пам'яток історії та культури. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Участь України в міжнародних пам'яткоохоронних організаціях та реалізації положень пам'яткоохоронного законодавства.

Основні напрямки роботи з пам'ятками історії та культури

Поняття виявлення нових пам'яток історії та культури. Планування робіт. Методика виявлення нерухомих пам'яток історії та культури. Наукова інвентаризація пам'яток історії та культури. Іконографічна фіксація пам'яток історії та культури. Обміри пам'яток історії та культури. Фотофіксація та відеофіксація пам'яток історії та культури. Визначення культурної цінності нерухомих пам'яток історії та культури.

Значення обліку пам'яток історії та культури. Поняття обліку. Облік нерухомих пам'яток історії та культури та його особливості. Державний облік рухомих пам'яток, що зберігаються в музеях, бібліотеках, архівах та інших установах та організаціях. Склад та порядок ведення облікової документації. Звід пам'яток історії та культури. Робота над Зводом в Україні та Чернігівській області.

Музеєзнавство як наука. Розвиток музейної справи в Україні

Музеєзнавство як наука, його об'єкт, предмет, специфіка і завдання. Історіографія вітчизняного музеєзнавства. Поняття та визначення музеїв. Історія терміну «музей». Суспільні функції та особливості музеїв, їхні головні завдання.

Зародження інтересу до збирання предметів старовини за доби середньовіччя. Колекціонування старожитностей представниками козацької старшини. Виникнення спеціалізованих музеїв у XIX ст. Роль приватної ініціативи та меценатства у розвитку вітчизняних музеїв. Музейна справа за доби Української революції 1917 – 1921 рр. Музейна справа за доби «розстріляного відродження» 1920 – 30-х рр. Музейна справа в Україні у другій половині XX ст. Музейна справа в Україні за доби незалежності.

Класифікація музеїв

Основи сучасної наукової класифікації музеїв. Типи і профілі музеїв. Музеї історичного профілю. Краєзнавчі музеї. Художні, літературні, музичні музеї. Меморіальні музеї. Музеї природничо-історичного та науково-технічного профілів. Віртуальні музеї. Шкільні музеї та музеї на громадських засадах.

Основні напрямки роботи музеїв

Поняття, склад і структура музейних фондів. Значення наукового комплектування музейних фондів та його організація. Наукове визначення пам'яток. Облік і зберігання музейних колекцій та їх роль в музейній роботі.

Первинний облік, інвентаризація та каталогізація. Проведення консерваційних та реєстраційних робіт в музеях. Збереження музейних фондів. Наукова робота з музейними фондами.

Експозиція та її роль у музейній роботі. Сучасні види експозицій та їхня організація. Наукова підготовка експозицій. Вибір і виготовлення експонатів. Підготовка пояснювальних матеріалів. Остаточний монтаж і відкриття експозицій.

Сутність, завдання і форми культурно-освітньої роботи музеїв. Основа організації культурно-освітньої роботи музеїв. Видавнича діяльність музеїв. Види і особливості освітньо-виховної роботи музеїв. Основні засади проведення екскурсійної роботи в музеях. Інші форми освітньо-виховної роботи музеїв.

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ

Основи туристичної статистики (статистика потоків і прибутків: туристичні прибуття та вибуття, інтенсивність туристичних прибуттів / вибуттів, поняття донорів світового туризму; класифікація турів за тривалістю перебування; статистика прибутків)

Туристичні макрорегіони світу: дуже коротка характеристика туристичних макрорегіонів, звернути увагу на те, що туристичні регіони не співпадають із геополітичними. Вказати на субрегіони у структурі макрорегіонів та визначити їх головні особливості. Визначити, які види туризму найкраще розвинуті у макрорегіонах.

Основні тенденції у світовому туризмі (на основі звітів UNWTO <https://www.unwto.org>): головні тенденції туристичних потоків; зростання сегменту короткотривалих турів; нові напрямки турів та країни; бізнес-туризм; пригодницький туризм (<https://www.adventuretravel.biz>).

Гастрономічний туризм у світі та Україні (складності у визначенні гастрономічного туризму, види гастрономічних турів, світові лідери цього виду туризму, гастрономічний туризм в Україні)

Подієвий туризм у світі та Україні (зародження подієвого туризму у світі, види подієвого туризму, подієвий туризм в Україні)

Географо-туристична характеристика України (розташування, туристична статистика, найпопулярніші туристичні напрямки для внутрішнього та в'їзного туризму, найпопулярніші види туризму)

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Теоретико-методологічні засади українознавства як науки і навчальної дисципліни.

«Українознавство» як комплексна навчальна дисципліна, філософсько-методологічна основа сучасної освіти, формування патріотичного світогляду та державницької позиції молоді. Українознавство як системою наукових інтегративних знань про Україну, світове українство як цілісність, як геополітичну реальність. Концепція українознавства. Об'єкт та предмет українознавства; основні принципи, методи та завдання. Взаємозв'язок українознавства з іншими навчальними дисциплінами.

Структура навчального курсу «Українознавство». Концентри українознавства.

Українознавство включає в себе крає-, країно-, природо-, суспільство-, народознавство як елементи універсальної цілісності.

Структура курсу українознавства визначається його предметним полем, дослідження якого проводяться на трьох рівнях – метатеоретичному, теоретичному й науково-прикладному.

Поняття «концентр» в українознавстві; їх вивчення у такій послідовності: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – нація, держава; Україна – культура; Україна – ментальність, доля; Україна у міжнародних відносинах; Україна – історична місія.

Історіографія та джерельна база українознавства.

Накопичення знань про Україну й українців. Джерельна база українознавства.

Становленні українознавства як науки етнонаціонального самопізнання (М. Максимович, Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, І. Франко, М. Грушевський, Д. Дорошенко, Д. Багалій, С. Єфремов, В. Кубійович та ін.); перший посібник з українознавства С. Єфремова (1920); історіографія українознавства за межами України. Українознавчі студії кінця ХХ – поч. ХХІ ст.

Інституювання українознавства (наукові товариства, дослідницькі центри, університети, інститути, наукові видання, форуми) на теренах України та за кордоном.

Наукові теорії, концепції етногенезу в українознавстві. Визначальні чинники формування етносу.

Наукові теорії, концепції етногенезу в українознавстві. Визначальні чинники формування етносу.

Еволюція етносу в націю. Чинники, що формують нації. Співвідношення етнічного і національного.

Концентр «Україна – природа, екологія». Закономірності взаємодія природи і суспільства.

Концентр «Україна – природа, екологія» – вивчення етноформуючого впливу природного довкілля на створення традиційного соціокультурного середовища. Геополітичне місцезнаходження, природні багатства України.

Природа як один із визначальних факторів формування ментальності нації, її фізичних і духовних сил.

Українознавство та екологічна політика. Сучасна екологічна ситуація та головні екогеографічні проблеми в Україні.

Українська мова як базова основа національної ідентичності. Державна мовна політика України.

Формування української етномовної території. Випробування української мови у різні історичні часи.

Регулювання функціонування української мови законодавчими актами: законом «Про мови в Українській РСР» (1989); «Закон про національні меншини в Україні», «Про освіту», «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про рекламу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» тощо. Стаття 10 Конституції України; закон

України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). Державна мова – спосіб єднання української нації.

Теоретико-методологічні та практичні проблеми при висвітленні питання «Україна – культура». Основні концепції та теорії культури.

Культура – явище всеосяжне й охоплює всі сфери буття людини та суспільства. Культура як «рефлексія» життя.

Завдання українознавства щодо висвітлення місця й ролі культури в розвитку нації, держави та суспільства, розгляд її основних концепцій та теорій.

Культура як суспільно-історичне явище, яке виконує такі функції: пізнавальну, інформативну, світоглядну, комунікативну, регулятивну, нормативну, аксіологічну, виховну.

Проблеми культурної та національної ідентичності в умовах глобалізації

Поняття національного характеру. Детермінанти, які зумовили формування окремих компонентів психічного складу українців.

Національний характер як елемент національної психології, сукупність найбільш стійких соціально-психологічних рис, властивих національній спільноті на певному етапі розвитку і проявляються в ціннісних ставленнях до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах. Національний характер як своєрідне й специфічне поєднання загальнолюдських рис у конкретних історичних та соціально-економічних умовах буття національної спільноти. Національний характер як стійкий компонент і основа психічного складу нації, як специфічна, історично утворена системна цілісність стійких різноманітних рис і властивостей, типових для даної національної спільноти, які надають цій спільноті якісної визначеності, що дає змогу відрізнити психологію однієї нації від іншої.

Вплив природно-географічних, культурно-історичних, соціально-економічних та суспільно-політичних умов життєдіяльності на формування національного характеру українців.

Поняття ментального в українознавчих дослідженнях. Національне як вираз ментального.

Поняття «менталітет», межі застосування поняття ментального.

Дослідження української ментальності вітчизняними вченими та вченими діаспори. Історичні умови формування українського менталітету.

Ментальність українців як чинник націєтворення.

ІСТОРІЯ КРИМУ

Крим за доби Середньовіччя (V – XV ст.)

Візантійські володіння у Криму. Місце Криму у міжнародній діяльності давньоруських князів.

Венеціанці та генуезці на Кримському півострові. Князівство Феодоро.

Кочовики степового Криму: печеніги, половці, татари.

Кримське ханство: історія, політичний та соціально-економічний устрій.

Формування на кримському півострові нового етносу – кримських татар. Хаджі Герай – засновник правлячої династії Кримського юрту. Територія та

державний устрій Кримського ханства. Соціальна структура суспільства, економіка Кримського ханства. Зовнішня політика Кримського ханства.

Анексія Криму у 1783р. Російською імперією.

Крим у період революції 1917–1920 рр.

Національного відродження кримських татар. Перший Курултай кримськотатарського народу. Проголошення Кримської народної республіки. Прийняття Конституції Кримської народної республіки. Лідер кримськотатарського національного руху Номан Челебіджіхан.

Встановлення радянської владі в Криму у 1918 р. Похід П. Болбочана на Крим 1918 р.

Крайовий уряд Сулеймана Сулькевича. Крайовий уряд Соломона Крима.

Боротьба за Крим у 1919–1920 р. Перемога більшовиків у боротьбі за Крим.

Депортація кримських татар та інших малих народів з Криму у 1944 р. причини, перебіг і наслідки.

Кримські татари в умовах німецької окупації Криму. Кримськотатарський «колабораціонізм». Депортація населення Криму 1944 р. Життя і побут спецпоселенців.

Ліквідація Кримської АРСР та створення у 1945 р. Кримської області РРФСР.

Боротьба кримських татар за повернення на історичну батьківщину. Мустафа Джамілев та Петро Григоренко у боротьбі за право кримських татар повернутися на історичну батьківщину.

Передача Криму УРСР у 1954 р.: передумови, причини та наслідки.

Причини та передумови передачі Кримської області УРСР 1954 р. Розвінчання «міфу» про подарунок М. Хрущова.

Становище Криму у складі УРСР. Розбудова економіки Криму. Етнонаціональна політика радянської влади у Криму у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Російська окупація Криму (2014–2021рр.)

Початок окупації АР Крим Російською Федерацією. Псевдореферендум. Позиція кримських татар у питанні щодо входження Криму до РФ. Позиція міжнародного співтовариства щодо окупації Криму Росією.

Російська мілітаризація Криму. Порушення прав людини в Криму. Переслідування представників кримськотатарського народу

Культурна спадщина Криму в умовах російської окупації півострова.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Орієнтовний зміст та пріоритетні напрямки викладання українознавства у школі. Українознавство – вагомий чинник духовності українського народу, дієвий рушій його національної визначеності, гідності і самосвідомості. Воно є системою наукових інтегративних знань про Україну й світове українство як цілісність, як геополітичну реальність. Вивчення українознавства в сучасній школі сприяє відродженню національної школи, реформуванню системи освіти, формуванню світоглядної свідомості учнів.

Включення українознавства у навчально-виховний процес сприяє засвоєнню учнями знань про Батьківщину, свій народ, його культуру, виробленню

умінь і навичок застосовувати їх на практиці, оволодінню рідною мовою, співробітництву вчителів та учнів у виборі форм і видів діяльності, організації активно-творчої патріотичної роботи школярів у позаурочний час.

Як навчальний предмет українознавство є сукупністю знань і вмінь, узятих з педагогіки минулого й сьогодення українського народу, з його багатовікового досвіду (історичного, культурного, побутового).

Базовий зміст українознавства, що є системою знань про Україну, покладено в основу програми навчального предмету, з тією метою, щоб учень міг усвідомити сам себе, своє етнічне коріння, визначитися в різних сферах діяльності, реалізуватися в полікультурному просторі.

Пріоритетні напрями українознавчої роботи школи: філософсько-світоглядна підготовка учнів, формування у них наукового та народного світогляду, виховання культури розумової праці; формування загальнолюдської моралі, громадянської і соціальної відповідальності; формування національно-правової свідомості і самосвідомості; розвиток естетичної культури, художніх здібностей і смаків; виховання і розвиток потреби у здоровому способі життя, прагнення стати хорошим сім'янином. Суспільно-гуманістична, ігрова, трудова, пошуково-краєзнавча діяльність учнів – пізнавальна діяльність українознавчого характеру.

Структурна модель українознавчої роботи школи. Основні форми організації навчального процесу в системі вивчення українознавчих дисциплін. Складові структури українознавства (концентри українознавства).

Викладання українознавства в школі здійснюється на основі навчальних програм.

МВУ має і керується певними принципами, які викладені в сучасній концепції національного виховання. Принципи викладання українознавства.

Методи і прийоми викладання українознавства. Методи викладання українознавства. Метод як спосіб досягнення мети та як сукупність прийомів і операцій практичного й теоретичного засвоєння дійсності. Головними завданнями методів є: стимулювати навчання, організувати навчання, контролювати навчання.

Словесні, наочні, практичні, репродуктивні.

Нетрадиційні методи викладання українознавства.

Метод національного утвердження, метод права етнічного голосу, метод мовного очищення, метод відродження звичаїв та обрядів, метод народження фольклору, метод народження актора, метод сімейної конкуренції, метод статевої переваги, метод навчання за народним календарем.

Аналіз навчальної програми з українознавства для I–XII класів загальноосвітньої школи за ред. П. Кононенка.

Навчальна програма з українознавства для I–XII класів загальноосвітньої школи за ред. П. П. Кононенка.

Нетрадиційні типи уроків з українознавства.

Позакласна та позашкільна робота з українознавства. Колективна творча діяльність в українознавчій роботі школи. Система позакласної та виховної роботи має здійснюватись на українознавчих засадах. Українознавство є наукою самопізнання, самотворення, сприяє становленню кожного школяра як

творця себе, творця своєї родини, творця своєї держави, творця світу. Зважаючи на це, при плануванні та проведенні виховних годин доцільно передбачити в першу чергу теми, які сприятимуть пізнанню себе.

Українознавчий клуб, гурток, студія як одна з форм виховної роботи в школі.

Українознавчі клуби та їх характеристика.

Методичні вимоги та рекомендації до оформлення народознавчого (українознавчого) музею (куточка) в школі.

Шкільний музей (кімната, кабінет, куточок) з українознавства. Музей, кабінет, кімната) з українознавства.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Форма держави.

Форма державного устрою (проста і складна держави), форма політичного режиму (демократичний і антидемократичний режим), форми правління (монархія і республіка).

Теорії виникнення держави.

Основні теорії походження держави: патріархальна, органічна, договірна, теологічна, марксистська (економічна), психологічна, насильницька (завоювання) теорії.

Правосуб'єктність: правоздатність, дієздатність, Деліктоздатність.

Повна, неповна, часткова та обмежена дієздатність. Недієздатність. Правоздатність фізичної і юридичної особи. Деліктоздатність фізичних осіб (повнолітніх і неповнолітніх осіб) та юридичних осіб.

Джерела права Київської Русі та їх суть.

Джерела права Київської Русі: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірки законів «Руська Правда»); нормативні договори; канонічне право; формування правової системи. Основні риси цивільного права, кримінального права, процесуального права Київської Русі.

Польсько-литовські унії.

Польсько-литовські унії: Кревська 1385 р., Городельська 1413 р., Люблінська 1569 р. Зміни у правовому статусі українських земель.

Національна державність доби революції (1917 -1920 рр.).

Утворення та діяльність Центральної Ради, Генерального секретаріату, Директорії. Чотири універсали Центральної ради.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Конституційне право України.

Поняття і предмет конституційного права України. Методи конституційного права. Система конституційного права України. Конституційно-правові відносини. Джерела конституційного права. Зв'язок конституційного права з іншими галузями права.

Поняття та основні засади конституційного ладу України.

Поняття конституційного ладу та його засад. Гуманістичні засади конституційного ладу України. Республіканська форма правління та унітарний

державний устрій. Характеристики України як конституційної держави. Економічні, політичні, соціальні та духовно-культурні засади конституційного ладу. Захист конституційного ладу України.

Громадянство України.

Поняття і зміст громадянства. Принципи громадянства. Підстави та форми набуття громадянства України. Підстави і форми припинення громадянства України. Повноваження державних органів, що вирішують питання громадянства. Процедури з питань громадянства.

Конституційно-правовий статус особи.

Поняття та зміст конституційно-правового статусу особи. Принципи конституційно-правового статусу особи. Правове регулювання конституційно-правового статусу особи. Походження та основні етапи розвитку понять про права людини. Поняття та система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Система національного та міжнародного захисту прав і свобод людини і громадянина.

Конституційні засади громадянського суспільства.

Конституційно-правові передумови становлення в Україні громадянського суспільства. Правовий статус політичних партій та громадських організацій в Україні. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації.

Конституційний механізм державної влади.

Поняття державного органу України та його конституційний статус. Принципи організації і діяльності державних органів. Система органів державної влади

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Фізична особа як учасник цивільних відносин.

Поняття фізичної особи та її цивільна правоздатність. Цивільна дієздатність фізичної особи. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Оголошення фізичної особи померлою. Опіка та піклування. Поняття, види та здійснення особистих немайнових прав фізичної особи. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Юридичні особи як учасники цивільних відносин.

Поняття, види та організаційно-правові форми юридичних осіб. Створення юридичної особи. Припинення юридичної особи. Господарські товариства: загальні положення. Повне товариство. Командитне товариство. Товариство з обмеженою відповідальністю. Товариство з додатковою відповідальністю. Акціонерне товариство. Виробничий кооператив.

Об'єкти цивільних прав.

Поняття і види об'єктів цивільних прав. Речі, майно як об'єкти цивільних прав. Цінні папери як об'єкти цивільних прав. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.

Правочини, представництво, строки, позовна давність.

Поняття та види правочинів. Умови чинності правочину. Форма правочину. Недійсність правочину. Правові наслідки вчинення правочину з порушенням

встановлених вимог. Представництво. Визначення та обчислення строків. Позовна давність.

Право власності та інші речові права.

Право власності: поняття, зміст, здійснення, види. Набуття права власності. Припинення права власності. Право спільної власності. Захист права власності. Речові права на чуже майно.

Загальні положення про зобов'язання та договір.

Поняття та види цивільно-правових зобов'язань. Підстави виникнення зобов'язань. Сторони у зобов'язанні. Виконання зобов'язання. Забезпечення виконання зобов'язання. Застава як вид забезпечення виконання зобов'язання. Припинення зобов'язання. Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та види договору. Умови договору. Укладення договору. Зміна і розірвання договору.

ТРУДОВЕ ПРАВО

Поняття трудового договору, його ознаки та види

Поняття і значення трудового договору. Відмінність трудового договору від суміжних цивільно-правових договорів, які пов'язані з працею (підряду, доручення, авторського та ін.). Сторони трудового договору. Зміст трудового договору. Умови, які передбачені у законодавстві і умови, що встановлюються за угодою сторін при укладанні трудового договору. Необхідні і додаткові (факультативні) умови. Поняття трудової функції і місця роботи за трудовим правом. Загальний порядок укладення трудового договору, його оформлення. Строк випробування при прийнятті на роботу. Документи, що подаються при прийнятті на роботу. Строк трудового договору. Укладання трудового договору на невизначений строк, на визначений строк, встановлений за погодженням сторін, на час виконання певної роботи. Види трудових договорів. Особливості окремих видів трудових договорів: трудовий договір за суміщенням професій (посад); трудовий договір про роботу за сумісництвом, трудовий договір з роботодавцем-фізичною особою, контракт як особливий вид строкового договору та ін.

Виникнення, зміна та припинення трудових відносин.

Поняття переведення на іншу роботу, види переведень. Переміщення на інше робоче місце. Зміна істотних умов праці. Переведення на іншу роботу в разі виробничої потреби і в разі простою. Атестація працівників та її значення, правові наслідки атестації. Поняття і випадки відсторонення від роботи. Правове регулювання відсторонення від роботи. Підстави припинення трудового договору. Додаткові підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Додаткові підстави для припинення трудового договору деяких категорій працівників. Оформлення звільнення. Вихідна допомога. Правові наслідки незаконного звільнення.

Робочий час та час відпочинку.

Поняття робочого часу і значення його правового регулювання. Правові норми робочого часу. Поняття і види робочого тижня, робочого дня і робочої зміни. Нормальна і скорочена тривалість робочого часу, неповний робочий день.

Графіки змінності роботи, вахтовий метод роботи, гнучкі графіки роботи. Режим і облік робочого часу, порядок його встановлення. Ненормований робочий день. Поденний, тижневий і підсумований облік робочого часу. Поняття надурочних робіт і порядок їх застосування. Чергування. Поняття і види часу відпочинку. Перерви протягом робочого дня, зміни. Щоденні перерви в роботі. Щотижневі вихідні дні. Святкові і неробочі дні. Поняття і види відпусток. Щорічна основна відпустка і порядок її надання. Щорічна додаткова відпустка, її види і порядок надання. Додаткові відпустки у зв'язку з навчанням. Творча відпустка. Соціальні відпустки. Відпустки без збереження заробітної плати та ін.

Оплата праці.

Поняття і зміст заробітної плати в умовах становлення ринкової економіки. Структура заробітної плати: основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, інші заохочувальні і компенсаційні виплати. Сфери регулювання заробітної плати: державне регулювання заробітної плати, договірне регулювання заробітної плати. Організація оплати праці на підприємстві (тарифна система, форми і системи оплати праці, нормування праці, преміювання). Тарифна система та її елементи: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів, тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники). Надбавки і доплати до заробітної плати. Преміювання працівників. Нормування праці. Норми праці (норми виробітку, норми часу, норми обслуговування, нормовані виробничі завдання, норми чисельності), відрядні розцінки. Порядок виплати заробітної плати. Відрахування із заробітної плати.

Дисципліна праці.

Поняття і значення дисципліни праці, засоби її забезпечення в умовах переходу до ринкових відносин. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку. Обов'язки працівника, власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу або фізичної особи. Заохочення за успіхи в роботі. Поняття, підстави, види заохочень і порядок їх застосування. Дисциплінарна відповідальність працівників та її види. Дисциплінарні стягнення, порядок їх застосування, оскарження і зняття. Додаткові заходи впливу на порушників трудової дисципліни. Матеріальна відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації, її відмінність від цивільно-правової відповідальності. Підстава і умови матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну підприємству. Види матеріальної відповідальності працівників. Обмежена матеріальна відповідальність та її розмір. Повна індивідуальна матеріальна відповідальність і колективна (бригадна) матеріальна відповідальність.

Індивідуальні та колективні трудові спори, порядок їх вирішення.

Поняття, види і причини виникнення трудових спорів. Органи, що розглядають трудові спори. Принципи розгляду трудових спорів. Підвідомчість трудових спорів. Комісії по трудових спорах (КТС), їх організація і компетенція. Розгляд індивідуальних трудових спорів в суді. Трудові спори, що безпосередньо розглядаються судом. Порядок вирішення колективних трудових спорів. Право на страйк і його реалізація. Правові наслідки законного і незаконного страйку.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОЗНАВСТВА

Основні засоби навчання учнів основам правознавства.

Навчально-методичний комплекс шкільного курсу основ правознавства. Зміст, структура, принципи побудови різних варіантів підручників з правознавства. Методичні вимоги до підручника правознавства. Характеристика навчально-методичної літератури з основ правознавства. Наочність на уроках правознавства: значення, характеристика, методичні вимоги, правила застосування в процесі навчання. Технічні засоби навчання на уроках правознавства: класифікація, принципи та прийоми використання.

Методи навчання учнів основам правознавства.

Класифікація методів навчання правознавству. Усний виклад навчального матеріалу на уроках з основ правознавства. Фронтальна, групова та індивідуальна робота на уроці правознавства. Спеціальні методи навчання учнів правознавству. Методика формування правових компетентностей на уроках правознавства. Значення інтерактивних методів навчання на уроках правознавства. Методи і прийоми активізації навчальної діяльності учнів на уроках з основ правознавства (евристична бесіда, брейнстормінг, дискусія, дидактичні та рольові ігри, метод проєктів, аналіз проблем, міжпредметні зв'язки). Методи формування навичок самостійної діяльності учнів на уроках з основ правознавства.

Педагогічна діагностика знань та умінь учнів на уроках правознавства.

Основні види й форми контролю на уроках з основ правознавства. Завдання, функції і зміст перевірки результатів навчання основам правознавства. Організація, методи й методичні прийоми перевірки результатів навчальної діяльності учнів на уроках з основ правознавства. Критерії оцінювання освітніх досягнень учнів під час вивчення основ правознавства.

Урок основ правознавства у сучасній школі та методика його проведення.

Урок як основна форма навчання учнів правознавству. Вимоги до сучасного уроку правознавства. Класифікація уроків правознавства. Типи уроків правознавства. Підготовка вчителя до уроку правознавства. Визначення мети і завдань уроку правознавства (очікуваних результатів уроку). Структура уроку з основ правознавства. Етапи проведення вчителем уроку правознавства. Конспект (план) уроку основ правознавства. Нетрадиційні уроки правознавства.

Позаурочні форми організації навчання учнів основам правознавства.

Поняття позаурочної, позакласної та позашкільної роботи з навчання правознавству. Завдання і зміст позакласної роботи з правознавства. Основні форми позакласної роботи з основ правознавства. Позашкільні форми вивчення правознавства, їх характеристика. Розробка плану позакласної роботи з правознавства. Окремі форми позакласної роботи з правознавства: факультатив, гурток та учнівське наукове товариство з правознавства, методика їх створення і функціонування.

Правове виховання учнів у процесі навчання в школі.

Формування правової культури учнів. Виховання активної правової життєвої позиції школярів. Умови ефективності правового виховання школярів. Основні напрямки оптимізації правового виховання в сучасній Україні. Поняття, зміст та завдання правового виховання учнів на уроках з основ правознавства.

Виховні можливості уроку. Методика організації та проведення виховних заходів у школі та під час позакласної роботи.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Обов'язковий компонент

Історія України

- Бойко О.Д. Історія України: Навч. Посібник. К., 2010. 688 с.
- Винокур О., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. К., 1996. 224 с.
- Горелов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. К., 2009. 632 с.
- Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. К.: Наукова думка, 2009.
- Давня історія України. Т. 3. К., 2000. 695 с.
- Залізник Л.Л. Первісна історія України. К., 2009. 240 с.
- Залізник Л. Стародавня історія України. К., 2012. 542 с.
- Залізник Л. Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2019, 640 с.
- Златоструй. Древняя Русь X – XIII вв. М., 1990. М., 1975
- Історія України / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін., під керів. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2012. 416 с.
- Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. К., 2009. 240 с.
- Моця О.П., Ричка В.М. Київська Русь від язичництва до християнства. К., 1996. 222 с.
- Літопис Руський / переклад Л. Махновця. К., 1989. 590 с.
- Рыбаков Б.А. Киевская Русь и Русские княжества в XII–XIII вв. М., 1982. 592 с.
- Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Клочко. Х., 2016. 496 с.
- Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. Київ, 1998. 352 с.
- Толочко П.П. Київська Русь. К., 1996. 360 с.
- Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХУІІІ ст. К., 1997. 380 с.
- Бойко О.Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академія, 2018. 720 с.
- Брехуненко В. та ін. «Братня навала»: Війни Росії проти України XII – XXI ст. Київ, 2016.
- Гринь О.В. Практикум з історії України литовсько-польської доби. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. 423с.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. К.: Генеза, 2000. 360 с.
- Гупан Н.М., Пометун О.І. Історія України. К.: Освіта. 2012. 336 с.
- Історія України: навчальний посібник / під ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 2002. 472 с.

- Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. Київ Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. 800 с.; 2007. 724 с.
- Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років. Київ, 1995.
- Касьянов Г. Україна 1991–2007: Нариси новітньої історії. Київ, 2008.
- Кулик Р., Майоров М. 2014. Початок російсько-української війни. Київ, 2019. URL: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-2014-pochatok-rosiysko-ukrayinskoji-viynu>
- Патриляк І. К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. Львів : Часопис, 2012. 512 с.
- Русина О. Україна під татарами і Литвою. Київ: Альтернативи, 1998. 320 с.
- Русначенко А. Розумом і серцем: Українська суспільно-політична думка 1940 – 1980-х років. Київ, 1999.
- Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII ст.). Київ: Кондор, 2005. 284 с.
- Шевчук В. П. Історія української державності: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1999. 480 с.
- Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану (друга половина XV – середина XVII ст.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 300 с.
- Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Київ: Наукова думка, 1990-1993. Т. 1. 596 с.; Т. 2. 566 с.; Т. 3. 586 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2009. 584 с.
- Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2-х т. Київ: Глобус, 1992. Т. 2. 349 с.
- Крип'якевич І.П. Історія України. Лівів: Світ, 1990. 519 с.
- Литвин В. Історія України. Київ: Наукова думка, 2013. 991 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2005. 582 с.
- Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин; Від. Редактор В.А.Смолій. НАН України. Інститут історії. Київ : Наукова думка, 2013. 1056 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010233>

- Литвин В. Історія України: підручник / відп. ред.. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2013. 991 с.
- Алексєєв Ю.М. Історія України: навчальний посібник для вузів. К., 2004. 256 с.
- Новітня історія України (1900–2000): Підруч. Для іст. спец. вищих навч. зал. / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.М.Литвин. 2-е вид, переробл. і доп. К.: Вища школа, 2002. 718 с.
- Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.І.Танцюри. К., 2001. 488 с.
- Історичне джерелознавство / Ред. Я.С. Калакури. Київ, 2017.
- Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Дніпропетровськ, 2003.
- Макарчук С. Джерелознавство історії України. Львів, 2008.
- Антонович В.Б. Лекції з джерелознавства / Ред. М. Ковальський. Острог-Нью-Йорк, 2003.
- Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія. Харків, 2005. 192 с.
- Макарчук С. Писемні джерела з історії України: [Курс лекцій]. Львів, 1999.
- Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР: Навчальний посібник для вузів. Київ, 1986.
- Джерелознавство історії України: Довідник / ред. М.А. Варшавчика. Київ, 1998.
- Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. Москва: РГГУ, 2000.
- Підгаєцький В.В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ ст.: Навчальний посібник для історичних факультетів. Дніпропетровськ, 2001.
- Антонович В. Б. Моя сповідь. Київ, 1995.
- Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Київ, 1971.
- Галицько-Волинський літопис / [підготовка до друку і передмова М. Ф. Котляра]. Київ, 2002.
- Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 томах, 12 книгах. Київ, 1994 – 2000.
- Густинський літопис / [підготовка до друку і передмова О. П. Толочка]. Гарвард, 2013.
- Ефименко А. Я. История украинского народа. Киев, 1990.

Історіографічна класика. Антологія української історичної думки XIX – XX століть. Київ, 2020.

Історія русів. Київ, 2001.

Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. – Киев, 1989.

Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Липинський В. Твори. Київ – Філадельфія, 1995. Т. 6. Кн. 1.

Літопис Г. Грабянки / [підготовка до друку і передмова Ю. О. Луценка]. Гарвард, 1990.

Літопис С. Величка / [підготовка до друку і передмова Г. В. Боряка і Т. Г. Таїрової-Яковлевої]. Київ, 2020.

Літопис Самовидця / [підготовка до друку і передмова Я. І. Дзири]. Київ, 1971.

Рігельман О. І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. Київ, 1994.

Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Київ, 1996.

Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. Київ, 2004.

Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.). Київ, 2000.

Колесник І. І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ, 2013.

Коцур В. П., Коцур А. П. Історіографія історії України: курс лекцій. Чернівці, 1999.

Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). Київ, 1959.

Оглоблин О. П. Українська історіографія. 1917 – 1956. Київ, 2003.

Історія стародавнього Сходу

История Древнего мира Т. 1. Ранняя Древность: в 3-х т., Издание третье / Ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой. М., 1989. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000001/index.shtml>

История древнего мира: В 3 кн. / Под ред. И. Дьяконова, В. Нероной, И. Свенцицкой. 3-е изд. М., 1989.

История Древнего Востока: учебник для вузов / под ред. В. И. Кузищина. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва, 2003. 462 с. URL: http://yanko.lib.ru/ann/hist_anc_east-kuz-a.htm

Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. Підручник. К., 2009. 592 с.

Миронов В. Древние цивилизации. М., 2006. URL: <https://historylib.org/historybooks/Vladimir-Mironov-Drevnie-tsivilizatsii/>

Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. К., 2012. 446 с.

Седов А. В. (ред.). История древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй. М., 2004. 892 с.

Тураев Б. А. История Древнего Востока. Т.1. / Под редакцией Струве В. В. и Снегирева И. Л. Ленинград, 1935 с. 340. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000044/index.shtml>

Історія стародавньої Греції та Риму

Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. Т. 1. Стародавня Греція. 656 с.

Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. Т. 2. Стародавній Рим. 848 с.

Балух В. О. Історія античної культури. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. 632 с.

История Древнего Рима / [под ред. А. Г. Бокщанина и В. И. Кузицина]. Москва: Высшая школа, 2000. 383 с.

История Древней Греции / [под ред. В. И. Кузицина]. Москва: Высшая школа, 2003. 399 с.

Машкин Н. А. История Древнего Рима. Москва: Высшая школа, 2006. 753 с.

Ткаченко В. В. Лекції з розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій і давньоримській цивілізаціях: Навчальний посібник. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2005. 384 с.

Історія країн ЦСЄ доби середньовіччя та раннього нового часу

Власто А. Запровадження християнства у слов'ян. Київ. 2004. ;

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. Київ, 2005.;

Єславіч Б. Історія Балкан 18-19 ст. Київ, 2003.;

История Болгарии. Москва, 1954.;

История Польши. Москва, 1954.;

История Югославии. Москва, 1954.;

Історія Центрально-Східної Європи. Львів, 2001.;

Камінський А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів 1505-1795. Київ, 2011.;

Чигринов П. Очерки истории Беларуси. Минск, 2007.

Історії країн Центрально-Східної Європи у ХІХ ст.

Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. К., 2004.

Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Львів, 2002.

Зінько О., Калитко С., Кравчук О., Поп І. Нариси історії Чехії. Вінниця, 2017.

История Польши: В 3-х томах. Москва, 1954-1958.

История Чехословакии: В 3-х томах. Москва 1956-1960.

История Югославии: В 2-х томах. Москва, 1963.

История южных и западных славян. М., 2001. Т.1–2.

Історія південних і західних слов'ян / за ред. В.Ярвого. Київ, 2001.

Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л.Зашкільняка. Львів, 2001.

Краткая история Болгарии: с древнейших времен до наших дней. Москва, 1987.

Краткая история Польши. Москва, 1993.

Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001.

Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.

Шайдуров В.Н. История стран Центральной и Восточной Европы с древнейших времен до конца XX в. СПб., 2008.

Нова історія країн Європи та Америки (XVII – перша половина XIX ст.)

История Франции / Отв. ред. А. З. Манфред. М., 1973. Т. 2. 666 с. URL: <http://coollib.com/b/295029>

Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: Навч. посіб. / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; За ред. Ю. А. Горбаня. К. : Вікар, 2003. 435 с.

Кучма В. В. Государство и право Нового времени (XVII–XIX вв.) Волгоград : Издательство Волгоградского университета, 2002. 360 с.

Новая история стран Европы и Америки: Первый период: (Учеб. для вузов по спец. "История" / Под ред. А. В. Адо. М., 1986. 622, [1] с. URL: <http://www.historichka.ru/materials/ado/index.html>

Новая история стран Европы и Америки: период 1640–1870 гг. / Под ред. А. В. Адо. М. : Высшая школа, 1986. 624 с.

Нова історія країн Європи та Америки другої половини XIX – початку XX ст.

Бисмарк О. Мысли и воспоминания. – М.-Мн., 2002. – Т. 1-2.

Гарибальди Дж. Мемуары. – М., 1966.

Галкин И.С. Создание Германской империи. 1815 – 1971. – М., 1986.

Германская история в новое и новейшее время / Под ред. С.Д.Сказкина. - М., 1970. – Т. 1,2.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы. – Ростов-наДону, 1995.

И История Италии. – М., 1970. – Т. 2.стория Венгрии. – М., 1972. – Т. 2.

Канн С.Б. Объединение Германии (1864 – 1871). – М., 1957.

Пристер Е. Краткая история Австрии. – М., 1952.

Черников и. Гибель империи. – М.-СПб., 2002.

Новая история. Второй период / Под ред. Е.Е.Юровского. – М.,1998.

Історія країн ЦСЄ першої половини XX ст.

Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні / П. Вандич. – К., 2004. – 464 с.

Волков В. К. Узловые проблемы новейшей истории стран Центральной и Юго-Восточной Европы / В.К. Волков. – М., 1992. – 367 с.

Газін В.П. Новітня історія країн Європи і Америки 1918 – 1945 рр.: Підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.П. Газін, С.А. Копилов. – К., 2003. – 472 с.

Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К., 2000. – 1464 с.

Єлавіч Б. Історія Балкан XX століття / Б. Єлавіч. – К., 2004. – 600 с.

Історія Центрально-Східної Європи: Посібник / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001. – 660 с.

Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / Д. Ротшильд. – К., 2001. – 496 с.

Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін.XVIII – поч.. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу. – Острог, 2010. – 220 с.

Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917 – 1945 рр.: навчальний посібник для студ. вузів / Г.М. Цветков – К., 1997. – 232 с.

Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у XX ст. / В.І. Яровий. – К., 1996. – 416 с.

Яровий В. Новітня історія центральноєвропейських та балканських країн. XX ст. /

В. Яровий – К., 2005. – 816 с.

Новітня історія країн ЦСЄ.

Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 - 2002 рр.). Київ, 2004.

Історія південних і західних слов'ян. Підручник. Київ, 1987.

Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.

Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ - початок ХХІ ст.): Навчальний посібник. Київ, 2008.

Пугач Є.П., Страшнюк С.Ю. Історія західних та південних слов'ян ХХ століття. Посібник. Харків, 1998.

Яровий Я. І. Новітня історія Центральноєвропейських та балканських країн. ХХ століття. Київ, 2005.

Історія країн Європи та Америки доби середньовіччя та раннього нового часу

Балух В. Ранньомодерна Європа : підручник / В. О. Балух, В. П. Коц – Чернівці, 2016. 704 с.

Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 1. Раннє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги”, 2009. 496 с.

Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 2. . Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги”, 2010. 616 с.

Балух В.О. *Культура ранньомодерної Європи* : підручник для вузів / Василь Олексійович Балух, Віктор Петрович Коцур . – Харків : Фоліо, 2017 . – 495 с.

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка и капіталізм. В 3 т. М., 1986–1992.

Василевський В. Лекції по історії Середніх віків. Спб.: Алтея, 2008. 646 с.

Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. *Medium aevum; Середні віки.* Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів / За ред. Л. В. Войтовича. – Львів: Тріада Плюс, 2010. 502 с.

Жак Ле Гофф. Цивілізація середньовікового Запада. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 560 с.

Історія середніх віків: В 2 т. Учебник / Под ред. С.П.Карпова. Т 1. М: Изд-во Моск. ун-та; Изд-во «Высшая школа», 2003. 640 с.; Т. 2. 432 с.

Крижановська О., Крижановський О. Історія середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К.: Либідь, 2006. 368 с.

Історія країн А/А доби середньовіччя та раннього нового часу

Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій. – К., 2002.

Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2011.

Нова історія країн Азії та Африки

Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець ХІХ ст. - друга третина ХХ ст.). – К., 2010.

Поп Ю. І. Нова історія країн Азії і Африки (ХVІ — поч. ХХ ст.) – К., 2012

Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). – К., 2007.

Новітня історія країн Європи та Америки першої половини XX ст.

Бурдяк В. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. Чернівці : Рута, 2004. 328 с.

Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 - 1945). Навч. посібник для студентів ВНЗ. К.: Слово. 2003. 619 с.

Новітня історія країн Європи та Америки другої половини XX – початку XXI ст.

Газін В.П. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр.: Підручник для студ. вищ. навч. закл. К., 2003. 472 с.

Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 - 2002). Навчальний посібник. Вінниця: Видавництво Фоліант, 2003. 560 с.

Новітня історія країн Азії та Африки

Бузов В.И. Новейшая история стран Азии и Африки (1945 – 2004): учеб. пособие. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 574 с.

Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. М.: Высшая школа, 2001. Т.2 . 560 с.

Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – 1999 рр.): Курс лекцій. Львів: Афіша, 2000. 425 с.

Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 3 ч. М.: ВЛАДОС, 2001. 445 с.

Сергійчик І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.): Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002 . 272 с.

Методика навчання історії

Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе / Под ред. А.Г. Колоскова. М.: Просвещение, 1984. 271 с.

Баханов К.О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для учителя. Харків. 2012. 127 с.

Баханов К. Організація особистісно-орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. Харків: Видавнича група «Основа». 2008. 159 с.

Баханов К. Інноваційні системи, технології та модель навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта. 2000. 328 с.

Вагин А.А. Методика преподавания истории в средней школе. Учение о методах. Теория урока. М.: Просвещение, 1968. 434 с.

Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. М.: Просвещение, 1972. 354 с.

Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. К.-Подільський державний університет. 2005. 82 с.

Лисенко М.М. Методика навчання історії України. К.: Радянська школа, 1985.

Методика обучения истории в средней школе. – Ч. I, II / Под ред. Ф.П. Коровкина. М.: Просвещение, 1978. 239 с.

Методика преподавания истории в средней школе // под. ред. С.А.Ежовой, И.М. Лебедева и др. М.: Просвещение, 1986. 272 с.

Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. К., 2009. 328 с.

Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. К.: Видавництво А.С.К. 2003. 192 с.

Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе. М.: ВЛАДОС, 2000. 240 с.

Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: Навчально-методичний посібник. Харків: Вид. ХНАДУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 324 с.

Історія та загальнотеоретичні основи педагогіки

Закон України “Про Освіту” [Електронний ресурс]: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Артемова Л. Історія педагогіки України: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2006. 315 с.

Березівська Л.Д. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): хрестоматія. Київ: Науковий світ, 2003. 418 с.

Белкіна Н.І., Коваленко Є.І., Яковець Н.І. Історія педагогіки : навч. посіб. Ніжин, 2001. 246 с.

Бех І. Д. Виховання особистості : сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.

Березюк О.С., Власенко О.М. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 566 с.

Волкова Н. П. Педагогіка : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий центр Академія, 2001. 576 с.

Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ, 1995. 121 с.

Гончаренко С.У. Український педагогічний словник: довідкове видання. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

Дубасенюк О.А., Левківський М.В. Історія педагогіки: навч. посібник. Житомир : ЖДПУ, 1999. 336 с.

Державна національна програма „Освіта” („Україна XXI століття”). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.

Живодьор В.Ф., Сбруєва А.А., Рисіна М.Ю. З історії національного шкільництва: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 144 с.

Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2010. 624 с.

Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга II. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2010. 1032 с.

- Зайчук В. О. Технологія професіоналізму в освіті : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 577 с.
- Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник для вчителів, аспірантів, студ. серед. та вищих навч. закладів. Київ : АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1997. 302 с.
- Євтушенко М.Ю., Хижняк М.І. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 350 с.
- Ісаєнко В., Рідей Н., Навроцька Д., Улішенко А. Синергетична педагогіка: навч.-метод. посібник. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, НАУ, 2019. 416 с.
- Козловський Ю.М. Методика науково-педагогічного дослідження. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 192 с.
- Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczya.pdf> 9.
- Корягін М.В., Чік В.Ю. Основи наукових досліджень: монографія. Львів: Алерта, 2019. 622 с.
- Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір. Київ : Видавничий центр Академія, 2019. 255 с.
- Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 336 с.
- Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. Тернопіль: Богдан, 1996. 290 с.
- Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль: Богдан, 1996. 436 с.
- Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. Київ : Знання, 2005. 767 с.
- Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник. Київ: Центр навч. літератури, 2003. 360 с.
- Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посібник. Київ: Знання, 2006. 447 с.
- Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. Київ : “Віктор”, 2003. 235 с.
- Нісімчук А. С. Інноваційні технології педагогічної освіти : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 478 с.
- Онищенко Н. П. Методика виховної роботи : навч. посіб. за кредитно-модуль. системою орг. навчання. Переяслав-Хмельницький : СПД Карпук С. В., 2009. 326 с.
- Пехота О.М., Кітенко А.З., Лабарський О.М. Освітні технології. Київ: Наукова думка, 2000. 230 с.
- Пашенко М.І., Красноштан І.В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2019. 228 с.
- Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід: монографія / В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух; за ред. В. Л. Зливкова, С.О. Лукомської. Київ: 2019. 259 с.
- Саух П. Ю. Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
- Сбруєва А., Рисіна М., Осьмук Н., Чистякова І. Практикум з історії педагогіки. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2019. 165 с.
- Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.

Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навч. посібник. Харків: Основа, 2002. 245 с.

Тверезовська Н. Т. Сидоренко В.К. Методологія педагогічного дослідження : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 440 с

Чопик Ю.С, Стражнікова І.В. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. 264 с.

Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження: монографія. Харків: ФОП Панов А. М., 2017. 237 с.

Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник.

Дидактика

Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту» [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145 - 19](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19)];

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник / За заг. ред. Н.І. Яковець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.

Березюк О.С., Власенко О.М. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2017. 212 с.

Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. Київ : Вересень, 1996. 129 с.

Бондар В. Дидактика: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2005. 252 с.

Буйницька О. Інформаційні технології та технічні засоби навчання: навч. посібник Київ: Центр навч. літ-ри, 2019. 240 с.

Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник. Київ : Академія, 2001. 576 с.

Гадецький М., Хлебнікова Т. Організація навчального процесу в сучасній школі. Харків : Ранок. 2004. 169 с.

Гончаренко С.У. Український педагогічний словник: довідкове видання. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.

Державний стандарт базової середньої освіти <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.

Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Академвидав 2004. 352 с.

Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2008. 528с.

Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посібник. Київ : Видавничий центр Академія, 2019. 255 с.

Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>

- Кремень В. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Кузьмінський А. І. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2003. 418 с.
- Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І. Педагогіка: навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2009. 304 с.
- Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: хрестоматія. Київ: Знання-Прес, 2006. 700 с.
- Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
- Максименко В.П. Дидактика: курс лекцій: навч. посіб. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. 222 с.
- Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. Київ: ВАТ “КДНК”, 2001. 608 с.
- Москалець В.П. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 262 с.
- Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2015. 253 с.
- Нісімчук А. С. Інноваційні технології педагогічної освіти : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 478 с.
- Онищук В.А. Дидактика сучасної школи. Київ: Рад. школа, 1987. 351с.
- Пальчевський С. С. Педагогіка: Загальні засади педагогіки. З історії педагогіки. Теорія освіти і навчання (дидактика). Теорія виховання. Школознавство : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
- Пэхота О.М., Кітенко А.З., Лабарський О.М. Освітні технології: монографія. Київ: Знання, 2000. 230 с.
- Полякова Г.А., Борова Т.А. Педагогіка: навчальний посібник. Харків: Основа, 2011. 374 с.
- Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
- Сікорський П.І., Вітер О.М. Проблеми дидактичного структурування і генералізації навчального матеріалу: монографія. Львів: ФОП Корпан Б.Л., 2011. 215 с.
- Семенов О. М. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів: теорія і практика : монографія. Суми : Ніко, 2014. 254 с.
- Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 560 с.
- Чайка В. Педагогіка (тестові завдання): навч. посіб. для студ. вищих пед. закл. освіти. Тернопіль: ТДПУ, 2000. 168 с.
- Чайка В.М. Основи дидактики: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Академвидав, 2011. 240с.
- Чайка В.М. Основи дидактики: тексти лекцій і завдання для самоконтролю: навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закл. Тернопіль: Астон, 2002. 244 с.

Вибірковий компонент

1. World tourism barometer n°18 january 2020 // <https://www.unwto.org/world-tourism-barometer-n18-january-2020>

2. World Travel & Tourism Council (WTTC) // <https://wttc.org>
3. Абрамов В. Історія туризму. / В. Абрамов, М. Тонкошкур. – Х.: ХНАМГ, 2010.
4. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990). К.: Вища школа, 1991. 274 с.
5. Акуленко В.І. Культурна спадщина людства: збереження та використання. Львів, 2002.
6. Акуленко В.І. Становлення і розвиток законодавства про охорону і використання пам'яток культури в Україні (1917-1991 рр.). К., 1992.
7. Александрова А.Ю. Міжнародний туризм: посібник для вузів. – М.: Аспект Пресс, 2001.
8. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібн. К.: Альтерпрес, 2007.
9. Белікова М., Зайцева В. Основи музеєзнавства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запоріжжя: ЛПКС, 2015. 179 с.
10. Бикова Т.Б. Уряди Криму (1917 – 1921 рр.). Документи // Уряди України у ХХ ст.: науково-документальне видання / НАН України. Інститут історії та ін. Київ, 2001.
11. Биржаков М.Б., Никифоров В.И. Индустрия туризма: перевозки. – М.-С.-П., 2003.
12. Боярский П.В. Введение в памятниковедение. М., 1990.
13. Вайдахер Фрідріх. Загальна музеологія / За ред. Зеновія Мазурика; Пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянг, В. Лозинського. К.: Літопис, 2005.
14. Власюк Г. М., Зосимович О. Ю., Хададова М. В. Музеєзнавство та архівна справа: Навч.-метод, посіб. Житомир: ЖДПУ імені Івана Франка, 2006.
15. Волков Ю.Ф. Введение в гостиничный и туристический бизнес. – Ростов-на-Дону, 2003.
16. Воропай Олекса. Етнографія – наука про націю. Лондон, 1963. Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12546/file.pdf>
17. Гавриленко О. П. Екогеографія України: Навчальний посібник. К. : Знання, 2008. 648 с.
18. Горенко-Баранівська Л. І. Культура як українознавство. К. : МЕФ, 2003. 156 с.
19. Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: [навчальний посібник]. Івано-Франківськ: Плай, 2005.
20. Дем'янюк Т.Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі / Т.Д. Дем'янюк. Київ: ІСДО, 1996. 108 с.
21. Дрогобицька О. Навчально-методичні вказівки з курсу «Українська етнологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги): для підготовки фахівців напряму 0301 «Соціально-політичні науки» зі спеціальності 6.040300 «Політологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Івано-Франківськ, 2013. 80 с. Режим доступу : <http://194.44.152.155/elib/local/867.pdf>
22. Енциклопедія українознавства: Заг. част. В 3-х т. Словникова част. в 11 томах / гол. ред. В. Кубійович. Репринтне вид.слов.частини. Львів, 1993; заг. част. К., 1995.

23. Етнічна історія України: Навчальний посібник / Макарчук С. А. К. : Знання, 2008. 471 с.
24. Етнографічні групи, історико-географічні регіони України. Режим доступу : <https://spadok.org.ua/etnohrafija/blog>
25. Етнографія України: Навч. посібник / [за ред. С.А.Макарчука]. Львів: Світ, 1994. 520 с.
26. Етнографія України: Навч. посіб. для студ. вузів / За ред. С. А. Макарчука. 2-е вид., перероб. та допов. Л. : Світ, 1994, 2004. 520 с.
27. Етнографія. Історія і стан дослідів. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/encycl/eui025.htm>
28. Етнологія. Етнографія. Звичаї. Традиції. Спосіб життя. Фольклор: Каталог книг. Режим доступу : <https://litpro2.oa.edu.ua/data/list/39>
29. Єрмаченко В. Історія туризму / В. Єрмаченко, Ю. Іващенко, Ю. Котельникова. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2007.
30. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. К. : НДІУ, 2007. 444 с.
31. Єфремов С. Українознавство: покажчик потрібнішої для самоосвіти літератури. К. : Друкарня Всеукраїнського кооперативного видавництва, 1920. 64 с.
32. Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства. К.: ТОВ Видавництво «Аратта», 2002. 204 с.
33. Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність. К., 1995. 289 с.
34. Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры. К.: Вища школа. 1990. 223 с.
35. Історія українознавства: Навчальний посібник / За гол. ред. П. П. Кононенка. К. : «Академвидав», 2011. 512 с.
36. Калакура Я. С. Історичні засади українознавства. К. : НДІУ, 2007. 381 с.
37. Калакура Я. С. Методологічний інструментарій українознавця // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. К., 2003. С.174–182.
38. Касян Л.Г., Семенюченко О.В. Методичні рекомендації щодо викладання курсу «Українознавство» у 5-12 класах загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: НДІУ, 2008.
39. Касян Л.Г., Семенюченко О.В. Практикум з українознавства. Київ:НДІУ, 2008. 80 с.
40. Касян Л.Г., Семенюченко О.В. Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання. Науково-методичний посібник. Київ: НДІУ, 2008. 56 с.
41. Касян Л.Г., Семенюченко О.В. Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання. Науково-методичний посібник. Київ: НДІУ, 2008. 56 с.
42. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія. Підручник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 432 с.
43. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці, 2003.
44. Ковальчук О.В. Українське народознавство. Книга для вчителя / О. В. Ковальчук. Київ: Освіта, 1994. 176 с.
45. Кононенко П. П. Українознавство: Підручник для ВНЗ. К. : Міленіум, 2006. 872 с.

46. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний посібник / О. В. Ковальчук. Київ: ІЗМН, 1998. 368 с.
47. Костриця М.Ю., Дубовис М.С. Туристський похід вихідного дня. – К.: Здоров'я, 1989. – 112 с.
48. Крачило Н. П. Географія туризму. — К.: Выща шк., 1987.
49. Крим в етнополітичному вимірі / М. Панчук, Г. Бекірова, В. Ганкевич та ін. Київ: Світогляд, 2005. 533 с.
50. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015): Збірник документів та матеріалів. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. 1092 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/11024>
51. Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Відп. ред. В. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 708 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009799>
52. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / Відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2014. 456 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7228-6/978-966-02-7228-6.pdf>
53. Кримські татари. 1944 – 1994 рр. : статті, документи, свідчення очевидців / редкол. Ю.З. Данилюк [та ін.]. Київ: Рідний край, 1995. 363 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009385>
54. Кримські татари: шлях до повернення. Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб : Збірник документів та матеріалів. Ч. 1 / ред. кол. В.А. Смолій [та ін.]. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. 396 с.
55. Кримськотатарський національний рух у 1917 – 1920 рр. за архівами комуністичних спецслужб / Упоряд. Іванець А., Когут А. Київ: К.І.С., 2019. 448 с.
56. Кримськотатарський національний рух у 1950 – 1980-х рр. за документами КДБ (вступну статтю і документи підготував О.Г.Бажан) // Український історичний журнал. 2004. №4. С. 126–140.
57. Крисаренко В. Історія Криму. Кримське ханство: Навчальний посібник. Київ: ЛТД «Твім інтер», 2000. 335 с.
58. Крисаченко В. С. Україна: природа і люди. К. : Інтас, 2000. 492 с.
59. Кузик С.П. Географія туризму: навч.посібник. – К.: Знання, 2011. – 271 с.
60. Кульчицький С., Якубова Л. Кримський вузол. Київ: ТОВ Видавництво «Кліо», 2019. 496 с.
61. Курилова В.И. Туризм. – М.: Просвещение, 1998. – 176 с.
62. Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін.]. Київ: Либідь, 1993. 256 с.
63. Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом: Український шлях до Чорного моря. Харків : КСД, 2016. 352 с.
64. Лозко Галина. Українське народознавство. Київ: «Зодіак-ЕКО», 1995. 368 с.
65. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К., 2002.
66. Мінченко Т.А. Методичні рекомендації щодо викладання українознавства в 2014-2015 н.р. // Режим доступу: <http://oblosvita.com/navigaciya/novyny/16466-metodichn-rekomendacyi-schodo-vikladannya-ukrayinoznnavstva-u-2015-2016-navchalnomu-roc.html>
67. Національна безпека України: кримський вектор: збірник документів і матеріалів (1917–2014 рр.); у 5 ч. Львів, Ліга-Прес, 2015. Ч.1.

68. Наш Крим: неросійські історії українського півострова: збірник статей. Київ: К.І.С., 2016. 315 с. URL: https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/nash_krym_2016.pdf
69. Основи пам'яткознавства / Під заг. ред. Гріффена Л. О., Титової О. М. К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШК, 2012. 380 с.
70. Остапчук В.В. Історія туризму / В. Остапчук, П. Коваль, Г. Андреева. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. Гоголя, 2008.
71. Остапчук В.В. Туристська робота. – Ніжин 2002. – 103 с.
72. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації <http://www2.unwto.org>
73. Офіційний сайт Державного комітету статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>
74. Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / С. І. Кот, В.О.Горбик, Г.Г Денисенко [та ін.]. К., 2007. 336 с.
75. Приходченко К.І. Витоки творчості. Розробки уроків та позакласних заходів з розвитку
76. Рутинський М.І. Стецюк О.В. Музеєзнавство. Навчальний посібник. К., 2008.
77. Салата О.О. Основи музеєзнавства. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015.
78. Сергійчук, В. Український Крим. Київ: Укр. Вид. Спілка, 2001. 304 с.
79. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. – ніжин: Вид-во Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.
80. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь). Київ: Інститут історії України, 2016. 616 с.
81. Смолій В., Якубова Л. Крим і Донбас: проблеми й перспективи інтеграції в модерний український проект (аналітична записка) Київ: Інститут історії України, 2019. 116 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0014596
82. Соколова М. История туризма / М. Соколова. – М.: Мастерство, 2002.
83. Сотникова С. И. Музеология: [учебное пособие]. М.: Дрофа, 2004.
84. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посіб. / В.І. Сафійчук, О.Ю. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2009. – 427 с
85. творчих здібностей учнів: Посібник. Дніпропетровськ: Сталкер, 1998. 416 с.
86. Тиводар М. Етнологія: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. Львів : Світ, 2004. 624 с.
87. Українознавство // Науковий інструментарій українознавця. Українознавство. 2006. № 2. С. 87–88.
88. Українознавство в змісті та структурі національної освіти. Українознавство. 2006. № 3. С. 58–63.
89. Українознавство: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / За ред. М. І. Обушного. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 627 с.

90. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / [ред. кол. А.П. Пономарьов,
91. Українське народознавство: Навч. посібник / [За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчива]. Львів: Фенікс, 1994. 608 с.
92. Усков А.С. Небезпеки в подорожі: (ризик, травми, аварії й оцінки виживання) // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 5. – С. 10.
93. Усков А.С. Орієнтування в подорожі // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2005. – № 36. – С. 18.
94. Устименко Л. Історія туризму / Л. Устименко, І. Афанасьєв – К.: Альтерпрес, 2008.
95. Федорченко В. Історія туризму в Україні / В. Федорченко., Т. Дьорова. – К.: Вища школа, 2002.
96. Феномен туризму: розмаїття сенсів: монографія // за ред. О.О.Красноруцького, Н. І. Моїсєєвої. –Харків: Видавництво «Стильна типографія», 2019.
97. Шаповал Г. История туризма / Г. Шаповал. – Минск: «Экоперспектива», 1999.
98. Шевченко В. Українознавство в структурі наук в Україні // Українознавство. 2005. Число 4. С. 210–220.
99. Шевченко В.В. Музеєзнавство. К.: Університет Україна, 2007. 287 с.
100. Шляхтина Л. М. Основы музейного дела. Теория и практика: [учебное пособие]. СПб.: Высшая школа, 2005.
101. Юрєнева Т. Ю. Музееведение: [учебник]. М.: Академический Проект, 2006.
102. Юрій М. Ф. Етногенез українського народу: Навчальний посібник. Вид. 3, перероб. К. : Кондор, 2007. 262 с.
103. Якубовський В.І. Музеєзнавство. К., 2010.

Історія Росії

1. Андреев А.Р. История власти в России. Великие князья, цари, императоры, их двор, политическая иерархия IX – XX вв. / А.Р. Андреев – М., 2003. – 400 с.
2. Буганов В.И. Петр Великий и его время / В.И. Буганов. – М., 1989. – 192 с.
3. Дворниченко А. Ю. История России: учеб. / А. Ю. Дворниченко, Ю. В. Тот, М. В. Ходяков. — изд. 2-е, перераб. и доп. – М., 2011. – 480с.
4. История России с древнейших времен до наших дней : учеб. для студ. неист. спец. / ред. Н.Д. Козлов. – М., 2010. – 704с.
5. Кириллов В. В. История России: учеб. пособ. для студ. ВУЗов, обуч. по неист. спец. / В. В. Кириллов. - 4-е изд., перераб. и доп. - М., 2011. – 661 с.
6. Молчанов Н.Н. Дипломатия Петра Великого / Н.Н. Молчанов. – М., 1990. – 448 с.
7. Платонов С. Ф. Полный курс лекций по русской истории / С. Ф. Платонов. –М., 2002. – 576 с.